

Maja Opašić
Filozofski fakultet, Rijeka
mopasic@ffri.hr

Nina Spicijarić Paškvan
Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU, Rijeka
nspicijaric@hazu.hr

Holonim *ruka* i njegovi meronimi kao sastavnice hrvatskih i talijanskih frazema

U ovome se prilogu daje kontrastivna analiza jednoga sloja frazema hrvatskoga i talijanskoga jezika. Riječ je o frazemima čije su sastavnice somatizam *ruka* i njegovi dijelovi. Taj je frazemski sloj odabran jer su somatizmi vrlo bogat frazemski sloj u većini jezika. U radu se na temelju odabranih primjera iz prikupljene građe analiziraju podudarnosti i razlike hrvatskih i talijanskih frazema s obzirom na njihov leksemski sastav i značenje. Također se tumači pozadinska slika koja je motivirala značenje pojedinih frazema, kao i utjecaj osnovnih prototipnih i prenesenih (rubnih) značenja pojedinih leksema na značenje cijeloga frazema. Propituje se i semantički odnos holonimije i meronimije, tj. (ne)zamjenjivost holonima i meronima unutar istoga frazema.

Uvod

Frazemi sa somatskom sastavnicom vrlo su bogat frazemski sloj pa njihovo istraživanje može pridonijeti boljem razumijevanju frazemskih odnosa između različitih jezika. Postoje različite definicije somatskih frazema pa tako neki frazeolozi somatskim frazemima smatraju samo frazeme koji za sastavnicu imaju dio ljudskoga tijela (Čermák, 1998: 112), dok drugi uključuju i frazeme koji za sastavnicu imaju dio životinjskoga tijela. Osim toga jedni isključuju unutarnje organe, a drugi i njih smatraju somatizmima (Kovačević, 2006: 15) pa tako unutar somatskoga sloja frazema uključuju i frazeme sa sastavnicom *srce*, *duša*, *krv* i sl. B. Kovačević (2006: 19) somatskim frazemima smatra one koji »sadržavaju na formalnom planu barem jednu somatsku sastavnicu koja se odnosi isključivo na ljudsko tijelo, a pri tomu ta sastavnica može biti vanjski ili

unutarnji dio tijela«. Međutim, u somatizme ne ubraja apstrakcije (duša, um) i izlučevine (znoj, suza), kao ni geste koje još nisu potpuno frazeologizirane.

Somatski frazemi pokazuju emocionalne i mentalne sposobnosti čovjeka, kao i različite postupke te naglašavaju ulogu tradicionalne simbolike pojedinih dijelova ljudskoga tijela (Kovačević, 2006: 15). Pri tome je upravo *ruka* jedan od somatizama koji ima najizraženiju simboliku (uz *glavu*, *srce*) i izražajnu antropomorfnu ulogu pa su zato i za potrebe ovoga rada odabrani frazemi kojima je sastavnica *ruka* i njezini dijelovi.

Cilj je rada na odabranim primjerima hrvatskih i talijanskih frazema pokazati koliko su moguće prototipno značenje i prenesena (rubna) značenja sastavnice *ruka* i njezinih dijelova (*šaka*, *prst*, *dlan*, *nokat*, *lakat* i *rame*) utjecali na značenje cijeloga frazema, a koliko je na značenje utjecala simbolika pojedinoga somatizma prisutna u pozadinskoj slici toga frazema. Stoga se za svaki somatizam izdvajaju njegova leksička značenja kako bi se pokazalo ostvaruju li se u frazeološkome okruženju.

Takoder se razmatraju semantičke pojave meronimije i holonimije na primjerima frazema, odnosno (ne)mogućnost njihove zamjene u određenim frazemima. Medusobna zamjenjivost meronima i holonima ovisi o prototipnom značenju pojedinoga somatizma i specifičnoj ulozi koju pojedini somatizam ima na konkretnim primjerima. U radu se analiziraju i podudarnosti i razlike hrvatskih i talijanskih frazema sa sastavnicama *ruka*, *šaka*, *prst*, *dlan*, *nokat*, *lakat* i *rame* kako bi se pokazale međujezične sličnosti, ali i razlike u somatskoj frazeologiji dvaju jezika. Valja napomenuti da rad ne obuhvaća sve frazeme hrvatskoga i talijanskoga jezika s navedenim sastavnicama jer se želi dati prilog kontrastivnoj analizi frazema na semantičkoj razini.

Grada za ovaj rad ekscerpirana je iz hrvatskih i talijanskih općih i frazeoloških jednojezičnih i dvojezičnih rječnika,¹ a primjeri upotrebe pojedinih frazema istraženi su s pomoću pretraživača *Google* te u *Hrvatskoj jezičnoj riznici*.

1. Teorijske postavke analize holonima *ruka* i njegovih meronima kao sastavnica frazema

Polazište pri istraživanju i analizi frazema u ovome prilogu bila su različita teorijska promišljanja o frazeološkoj problematici, osobito o tome što se nalazi u pozadini frazeološkoga značenja, čime ono može biti motivirano, koji procesi u tome sudjeluju i sl. Stoga je potrebno ponajprije se osvrnuti na teorijske postavke na kojima se temelji provedena analiza.

1.1. Frazem i metaforički koncepti

Frazem se najčešće definira kao ustaljena veza riječi koja se sastoji od najmanje dvaju leksema, ne stvara se u govornom procesu, nego se reproducira

1 Primjeri frazema u ovome radu bilježe se prema frazeografskoj praksi koja je opisana i provedena u *Hrvatskome frazeološkome rječniku*.

ra u gotovu obliku, a značenje frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih sastavnica (Menac, 2006; Fink–Arsovski, 1994, 2002; Melčuk, 1995) pa je i jedna od temeljnih karakteristika frazema nesačuvanost pojedinih značenjskih sastavnica (Filipec – Čermák, 1985). Neki frazeolozi konkretiziraju te teze tvrdeći da značenje frazema nije moguće izvesti iz doslovnog značenja njegovih sastavnica ili da u obzir treba uzeti značenje sastavnica koje one ostvaruju u frazeološkom okruženju, a ne i sva druga značenja koja pojedina sastavnica može ostvariti (Cruse, 1997: 37). Prema tradicionalnome pristupu frazemi su proučavani samo kao činjenica jezika, odvojeni od konceptualnoga sustava ljudskog poimanja svijeta te je smatrano da bilo koji izraz čije se značenje može predvidjeti iz analize značenja njegovih dijelova mora imati arbitrarno ili nemotivirano značenje. Do pomaka u takvome shvaćanju frazema dolazi zahvaljujući kognitivnim semantičarima koji u središte promišljanja o jezičnim pojavama, pa tako i frazemima, dovode metaforičke procese. Kognitivisti se suprotstavljaju tezama da su svi frazemi jednom bili metafore, ali su izgubili svoju metaforičnost i sada postoje kao *mrtve metafore* (Gibbs, 1997, 1998; Cruse, 1997).² Suprotno tomu njihovo je mišljenje da su značenja frazema motivirana (Kövecses – Szabó, 1997; Gibbs 1995, 1997), i to ljudskom konceptualizacijom koja je konstituirana metaforom.³ Tako dolazimo do središnjega pojma – metafore – čije su temeljne postavke razradili G. Lakoff i suradnici koji smatraju da metafora nije samo figura govora koja pripada retorici i pjesničkome jeziku, nego čini važan dio ljudske spoznaje jer je ljudski proces mišljenja zapravo metaforičan.⁴ Kao temelj metaforičnosti ističu metaforički koncept (Lakoff – Johnson, 1980) odnosno polazište iz kojega jezik pretače metaforičko značenje u jezične izraze (Žic–Fuchs, 1992/1993: 586). Metafora se definira kao razumijevanje i iskustvo jedne pojavnosti posredstvom druge.⁵ Riječ je o tako običnim

2 Prema tradicionalnom shvaćanju *mrtve* ili *leksikalizirane* ili *okamenjene metafore* nastaju tako da ako se neka metafora često rabi, govornici njezinu metaforičnost sve slabije zamjećuju sve dok se potpuno ne izgubi, »umre« (Samardžija, 1995: 12). Također, tradicionalna shvaćanja ne razlikuju konvencionalnu metaforu od povijesne, a sve ono što je konvencionalno određeno je kao mrtvo. Međutim, prema kognitivistima konvencionalne metafore, upravo zato što su nesvjesne i automatske, najživlji su dio metaforičnoga sustava (Lakoff – Turner, 1992: 129–130). Tradicionalan pristup »podrazumijeva da su frazemi koji su nekada bili metafore, s vremenom izgubili svoje svojstvo, te više nisu metaforični već se njihovo novo značenje pridodaje uz ostala doslovna značenja takvih fraza« (Omazić – Ferčec, 2001: 534). Međutim, ipak neke frazeme možemo smatrati *mrtvim metaforama*, jer moramo prihvatiti da je znanje o svijetu danas različito od znanja o svijetu nekada pa su i neki frazemi bazirani na aktualnim konceptima koji bez poznavanja dijakronijskog aspekta danas više nisu razumljivi (Omazić – Ferčec, 2001: 534). Primjerice u talijanskome jeziku frazem *fare man bassa* (v. 2.3.) možemo smatrati *mrtvom metaforom* jer današnjim govornicima konceptualna domena koja bi omogućila razumijevanje pozadinske slike nije poznata.

3 “Figurative meanings of idioms might well be motivated by people’s conceptual knowledge that is itself constituted by metaphor. (...) People make sense of idiomatic expressions precisely because of their ordinary metaphorical and.” (Gibbs, 1995: 99 i 104).

4 “(...) metaphor is not just matter of language, that is, of mere words. We shall argue that, on the contrary, human thought processes are largely metaphorical. (...) Metaphors as linguistic expressions are possible precisely because there are metaphors in a person’s conceptual system.” (Lakoff – Johnson, 1980: 6)

5 “(...) understanding and experiencing one kind of thing in terms of another.” (Lakoff – Johnson, 1980: 5)

izrazima koje koristimo nesvjesno i automatski,⁶ a koji su: konvencionalni jer su sastavni dio našega svakodnevnog razmišljanja i jezika; nezamjenjivi jer omogućuju da razumijemo svijet i sebe na jedinstven način. Naime, ako se metafora dovoljno često koristi u točno određenom značenju, više nije neočekivana i nova pa govornici prepoznaju značenje određene metafore kao uobičajen način izražavanja.⁷ Pritom najveću važnost imaju konvencionalne metafore, odnosno izrazi koji najbolje odražavaju način mišljenja članova jezične zajednice (Lakoff – Turner, 1989: 55). Stoga konvencionalna metafora ovisi o konvencionalnome znanju (Lakoff – Turner, 1989: 60) utemeljenom na određenim konceptualnim modelima zahvaljujući kojima razumijemo svijet oko sebe. Kognitivne modele koristimo nesvjesno i automatski, i to ili svojim izravnim iskustvom ili posredstvom svoje kulture (Lakoff – Turner, 1989: 65, 66). Upravo na kognitivnim modelima koje stječemo kulturom počivaju značenja brojnih frazema, odnosno razumijevanje toga značenja. Frazemi su izrazi strukturirani na temelju metaforičkih koncepata (Lakoff – Johnson, 1980: 51, Gibbs, 1995: 105)⁸ koji odražavaju ljudsko mišljenje i ponašanje i stoga nikako ne mogu biti smatrani samo *mrtvim metaforama*⁹, kao npr. *imati vezane ruke – avere le mani (braccia) legate* (v. 2.1.) ili *dignuti/dizati ruku na koga – alzare le mani su qualcuno* (v. 2.5.).

Značenje frazema počiva na znanju o svijetu pa je upravo zato i frazeologija područje koje u velikoj mjeri pokazuje povezanost između jezika i kulture, a frazemi odražavaju određene kulturalne konotacije i koncepte (Teliya i dr., 2000: 55–60), stoga kulturalna sastavnica može biti važna pri semantičkoj analizi frazema (Dobrovol'skij, 1998: 60). Pri razumijevanju frazema posežemo za svojim poznavanjem svijeta pa su značenja frazema motivirana (Omazić – Ferčec, 2001: 535). Takav kognitivni pristup frazemima objašnjava i činjenicu da se neki frazemi iz različitih jezika mogu lako razumjeti, dok se drugi ne mogu (Dobrovol'skij, 1998: 58). Razumljivi su oni frazemi koji imaju istu pozadinsku sliku u različitim jezicima, kao npr. hrv. *zatvoriti/zatvarati oči pred čim* – engl. *to close one's eyes to something* – njem. *die Augen vor etwas verschliessen* – tal. *chiudere gli occhi davanti a qualcosa* (v. više Turk – Opašić, 2008: 20), dok su nerazumljivi oni kojima je slika različita, primjerice, hrv. *pala je sjekira u med komu* – engl. *somebody got a windfall* – njem. *jemand's Weizen blüht* – tal. *è piovuto (caduto) il cacao sui maccheroni a qualcuno* (v. više Turk – Opašić, 2008: 25–27).

Osim metafore važan dio ljudskoga konceptualnog sustava čini metonimijska koja je s njom usko povezana, a mnogi su frazemi odraz i metonimijskih

6 Metaphor is a tool so ordinary that we use it unconsciously and automatically, with so little effort that we hardly notice it. (...) Metaphors are so commonplace we often fail to notice them. (Lakoff – Turner, 1989: xi, 1)

7 “If metaphor is used sufficiently frequently with a particular meaning, it loses its characteristics flavour or piquancy, its capacity to surprise, and hearers encode the metaphorical meaning as one of the standard sense of the expression” (Cruse, 1997: 43)

8 Neki znanstvenici kritizirali su i te stavove, primjerice Keysar, B. (v. Keysar – Bly: 1999) i drugi (v. više o tome u Gibbs i dr., 1997: 142–143).

9 “They are alive in the most fundamental sense: they are metaphors we live by. The fact that they are conventionally fixed within the lexicon makes them no less alive.” (Lakoff – Johnson, 1980: 55)

načina razmišljanja (Gibbs, 1995: 111). Metonimija kao i metafora počiva na asocijaciji između dviju ideja, no u metonimiji dva smisla ne počivaju na konceptualnoj sličnosti nego podržavaju odnos ili asocijaciju po bliskosti. Stoga se metonimija zasniva na prijenosu u denominaciji, tj. označivanju neke stvari imenom druge,¹⁰ a obje su u nekoj prirodnoj vezi, dok je u metafori riječ o supstituciji jedne riječi nekom drugom s kojom se uspoređuje, ali bez poredbenog veznika *kao* (Vajs, 2000: 132). Primarna je funkcija metafore razumijevanje, a metonimije referencija (Lakoff – Johnson, 1980: 36). »Metonimijski su odnosi izvanjski jer su povezani s izvanjezičnim mentalnim predodžbama, dok su metaforički unutarnji i latentni jer su povezani unutarjezičnim semantičkim crtama« (Vajs, 2000: 132).

Upravo na pretpostavci da su frazemi odraz metaforičnoga konceptualnog sustava te da njihovo značenje proizlazi iz čovjekova ukupnoga znanja o svijetu temelji se i analiza frazema u ovome radu. Naime, značenje frazema kojima je sastavnica *ruka* i njezini dijelovi može se u velikoj mjeri predvidjeti jer je ljudsko tijelo samo po sebi univerzalija, što znači da ljudi imaju isto konceptualno znanje o pojedinim dijelovima tijela. Metaforom i metonimijom preuzima se određena perspektivizacija, odnosno konceptualizacija iste stvarnosti koja može u različitim zajednicama biti ista. Tako svi ljudi imaju iste dijelove tijela koji vrše iste funkcije pa zato i postoje metaforički sustavi vezani za tijelo koji su zajednički u više kultura i jezika, ali se simbolika i metaforičnost tih dijelova tijela može i razlikovati od kulture do kulture i od jezika do jezika. To se posebice odnosi na geste, pa tako uzdignut palac u američkoj kulturi i većini zemalja europskoga kulturnog kruga znači pozitivnu reakciju na što, dok primjerice na Srednjem istoku i Sardiniji ima negativne konotacije. Tako i klimanje glavom gore–dolje u nekim europskim jezicima kao što su i hrvatski i talijanski znači potvrdu, dok primjerice u bugarskome znači negaciju (prema De Boinod, Adam Jacot, 2006).

1.2. Frazemi i prototip

Na značenje pojedinih frazema kojima je sastavnica *ruka* i/ili njezini dijelovi, osim simbolike pojedinoga somatizma utječe i osnovno prototipno značenje i prenesena (rubna) značenja pojedinih sastavnica. Ta je pretpostavka također u skladu s ranije navedenim postavkama kognitivne semantike, a može se dovesti u vezu i s modelom dekompozicije frazema (Gibbs, 1995) koji podrazumijeva da frazemi nisu nedjeljive cjeline, već je njihovo značenje moguće izvesti iz značenja njegovih sastavnica (Omazić – Ferčec, 2001: 534), odnosno »frazemi se mogu razumjeti upravo zahvaljujući prepoznatljivim značenjskim obilježjima njihovih elemenata, što znači da osnovno prototipno i prenesena (rubna) značenja frazemske sastavnice upućuju na razumijevanje cijeloga frazema« (Vajs – Žic–Fuchs, 1998: 364). Pojam prototipa¹¹ podrazumijeva skup

10 "(...) we are using one entity to refer to another that is related to it. (...) Metonymic concepts allow us to conceptualize one thing by means of its relation to something else." (Lakoff – Johnson, 1980: 35 i 39)

11 Ideju prototipa osobito je razradila E. Rosch – v. više u Žic–Fuchs, 1991: 46–47.

elemenata koji mogu imati opažajnu, kulturnu, iskustvenu podlogu, strukturirano znanje organizirano oko tipičnih opažajnih, iskustvenih, kulturnih i drugih elemenata koji su zajedničko dobro govornika nekoga jezika. Tako shvaćen prototip možemo smatrati okosnicom oko koje je organizirano čovjekovo leksičko znanje (Žic–Fuchs, 1991, 1994). Sâm pojam prototipa usmjerava na tipične, najčešće elemente značenja, podrazumijeva razlikovnost ili kontrast. Glavno je pitanje pritom kako odrediti prototipno značenje pa se načelno izdvajaju tri načina: intuicija govornika, čestotnost i značenjsko ishodište (prema Raffaelli, 2009: 64–65).

1.3. *Holonimija i meronimija*

U samome naslovu ovoga priloga istaknuti su pojmovi *holonim* i *meronim*. Riječ je o jednom od semantičkih hijerarhijskih odnosa u kojima je jedan pojam dio drugog pojma i istovremeno je njegovo distinktivno obilježje (Cruse, 1997: 159). Pri tome je *holonimija* predmetno–semantički odnos među leksemima koji počiva na načelu cjeline i njezinih dijelova, a *meronimija* predmetno–semantički odnos koji počiva na načelu dijela prema cjelini. Leksemi koji ostvaruju holonimiju su holonimi, a oni koji ostvaruju meronimiju su meronimi. Tako je *ruka* holonim (cjelina), a *šaka*, *prsti*, *nokat*, *dlan*, *lakat* i *rame* njezini su meronimi (dijelovi). Također je primjerice i *šaka* holonim svojim dijelovima *dlanu*, *prstima* i *noktima*.

Holonimi imaju širi opseg značenja pa se često mogu koristiti umjesto svojih meronima. Stoga holonim i meronim u kontekstu mogu ostvariti sinonimski odnos.

2. Frazemi sa somatizmom *ruka*

Somatizam *ruka* javlja se kao sastavnica velikoga broja frazema obaju jezika, i to češće negoli njegovi dijelovi. Riječ je o izrazito višeznačnome leksemu zbog njegove bogate simbolike i u hrvatskome i u talijanskome jeziku. Većina se njegovih značenja ostvaruje u frazeološkome okruženju, odnosno motivira frazeološko značenje i pozadinsku sliku.

Prototipno je značenje leksema *ruka* u hrvatskome jeziku a) 'jedan od gornjih udova ljudskog tijela od ramena do vrhova prstiju', b) 'šaka (od zglavka do prstiju)', a prenesena (rubna) značenja toga leksema jesu ova: 'rad uložen u proizvod, posao'; 'sloj pri bojenju'; 'ispomoć, pomoć'; 'izvor informacija' (Anić, 2006: 1353). U *Rječniku hrvatskoga jezika* urednika J. Šonje (2000: 1090) osim nekih od navedenih značenja javljaju se kao moguća i prenesena (rubna) značenja 'vlast, moć' te 'pomoć u potrebi, nevolji'. T. Ladan (2006: 749–750) razlikuje čak trideset mogućih prenesenih (rubnih) značenja, a izdvajamo ona koja se ne navode u prethodnim rječnicima: 'ud kojim se hvata, drži, grabi, uzima'; 'posjed'; 'obećanje'; 'vjernost; jamstvo'; 'zaštita'; 'stanje, položaj' itd. U frazeološkom se okruženju uglavnom ostvaruje prototipno značenje leksema *ruka*, a zatim i većina navedenih prenesenih (rubnih) značenja, što će se i dokazati analizom primjera. Valja istaknuti da se u hrvatskome jeziku vrlo

često pod *rukom* razumijeva značenje *šake* pa je to prisutno i u ostvarivanju frazeološkoga značenja frazema kojima je sastavnica leksem *ruka*.

U talijanskome se jeziku za značenje koje *ruka* ima u hrvatskome razlikuju dva leksema – *mano* i *braccio*. Prototipno je značenje leksema *mano* 'gornji ekstremitet kao nastavak podlaktice, uključuje dlan, nadlanicu i prste s funkcijom taktilnog organa i organa za hvatanje' te 'jedan od gornjih udova ljudskoga tijela od ramena do vrhova prstiju' (kao i hrvatski *ruka*), dok se leksem *braccio* odnosi na 'dio gornjega ekstremiteta između ramena i lakta', tj. *nadlakticu*, ali i na 'gornji ud od ramena do šake', tj. *ruku*. Može se zaključiti da su hrvatski leksemi *šaka* i *ruka* te talijanski leksemi *mano* i *braccio* u parasinonimskim odnosima. Prenesena (rubna) značenja leksema *mano* u talijanskom su jeziku: 'organ koji uzima, grabi, prima i sl.'; 'organ koji poklanja, nudi, pruža i sl.'; 'organ koji vodi, upravlja i sl.'; 'organ koji udara, tuče, vrijeđa, kažnjava i sl.'; 'sredstvo/oruđe za rad'; 'ideja blizine, pripravnosti, ljubaznosti'; 'strana, dio, smjer' (fig.); 'snaga, moć, autoritet'; 'pisanje, rukopis'; 'sloj' (Zingarelli, 2000: 1055–1056), dok je preneseno (rubno) značenje leksema *braccio* 'sposobnost, snaga, moć, oslonac' (Zingarelli, 2000: 257). U talijanskome se jeziku pod leksemom *mano* razumijeva značenje *šake* (npr. *sentirsi prudere le mani*), dok se leksem *braccio* u frazemima rabi za označavanje cijeloga uda od ramena do šake (npr. *cadere tra le braccia di qualcuno*).

Može se uočiti velika podudarnost u mogućim značenjima leksema *ruka* u hrvatskom i talijanskom jeziku, što govori da se u oba jezika ruci pridaju jednake ili slične antropomorfne uloge. Stoga se mogu očekivati i podudarnosti u pozadinskim slikama frazema obaju jezika.

Budući da su navedena značenja motivirana simbolikom ruke, u sljedećim su podskupinama frazemi podijeljeni s obzirom na to koje je od navedenih značenja leksema *ruka* motiviralo frazeološko značenje.

2.1. Jedno od prenesenih (rubnih) značenja leksema *ruka* koje se ostvaruje u frazeološkom okruženju jest 'moć, vlast, sila', što je povezano s njezinom simbolikom. Naime, ruka je, osobito u biblijskoj i kršćanskoj tradiciji, simbol nadmoći i vlasti (Chevalier – Gheerbrant, 2007: 623). Time je motivirano i značenje frazema ove skupine kojima se izriče da *tko* ima vlast, moć nad *kim* ili *čim*, što znači da je *komu* ili *čemu* oduzeta sloboda i nesputanost.

Sljedeći posve podudarni frazemi¹² hrvatskoga i talijanskoga jezika ostvaruju sinonimno značenje 'biti neslobodan, sputan, ograničen u djelovanju', odnosno 'ograničiti/ograničavati *koga* u djelovanju': *imati vezane ruke*¹³ – *avere le mani (braccia) legate; vezati ruke <i noge> komu – legare mani e piedi a qualcuno; ruke <i noge> su vezane komu – essere legato mani e piedi*. Ovim se primjerima značenje 'neslobode, sputanosti' intenzivira slikom vezanih ne samo ruku nego i nogu, što znači da je čovjek posve sputan.

12 Pod potpunom podudarnošću frazema, odnosno frazemskim ekvivalentima mogu se razumijevati veze riječi jednakih leksemskih sastavnica, gramatičke strukture, pozadinske slike i značenja. Takvi se frazemi u ovome prilogu smatraju ekvivalentima.

13 U hrvatskome se jeziku javlja i inačica drugačije strukture *ruke su vezane (svezane, sputane)* komu.

Njima antonimni su primjerice posve podudarni hrvatski i talijanski frazemi: *dati/davati slobodne (odriješene) ruke* komu – *dare mano libera a qualcuno*¹⁴ te *imati slobodne (odriješene) ruke* – *avere le mani libere* sa značenjem 'ne biti priječen čime, moći slobodno djelovati'. U hrvatskim frazemima variraju sastavnice *slobodne* i *odriješene ruke*, dok su u talijanskim primjerima samo *slobodne ruke*. Pozadinsku sliku navedenih primjera motivira već spomenuta simbolika *ruke* (moć, vlast, sila), ali i slika da su ruke organ kojim se što radi, pa se metaforički vezanim rukama ne može ništa činiti.

Na nedostatak slobode upućuju i primjeri hrvatskih frazema i njihovih talijanskih ekvivalenata, npr.: *pasti (dopasti) u ruke* komu, *pasti (dopasti) u šake* komu¹⁵ – *cadere (capitare) nelle mani di qualcuno* ('dospjeti pod čiju vlast'); *biti (nalaziti se) u čijim rukama*, *biti (nalaziti se) u čijim šakama* – *essere nelle mani di qualcuno* ('biti u čijoj vlasti, odgovornosti, utjecaju'); hrvatski primjeri *doći (pasti) u (na) ruke* komu, *doći (pasti) u (na) šake* komu (1. 'biti uhvaćen, biti u čijoj vlasti'; 2. 'dobiti batine od koga'); *držati (imati) u ruci (rukama)*, *držati (imati) u šaci (šakama)* koga 'imati (držati) u svojoj vlasti (ovisnosti) koga' te talijanski *cadere nelle mani del nemico* ('pasti u vlast neprijatelja').

Osim što se tko može nalaziti u vlasti ili moći drugoga čovjeka, tj. biti prepušten čijoj milosti i nemilosti, čovjek je, prema kršćanskome vjerovanju zavisao od Božje volje. O tomu govori hrvatski frazem *biti (nalaziti se) u Božjoj ruci (rukama)* značenja 'biti nezavisan od ljudske volje, biti prepušten slučaju'.

Na značenje moći ili vlasti mogu se odnositi i hrvatski imenički frazem *čvrsta (željezna) ruka* ('velika strogost i disciplina') te glagolski *imati čvrstu (željeznu) ruku* ('biti jako strog') kojemu je sastavnicama potpuno podudaran talijanski frazem *avere mano di ferro* te djelomično podudaran¹⁶ *avere la mano pesante*. Razlikuju se pridjevskim sastavnicama *čvrsta (željezna)* – *teška* koje su semantički vrlo bliske pa je pozadinska slika neznatno izmijenjena. Njima antoniman bio bi talijanski glagolski frazem *avere la mano leggera* značenja 'blago postupati s kim, biti pažljiv' te hrvatski imenički frazem *slaba ruka* u značenju 'nemoćna vlast', ali i 'nemoćna osoba'.

Izdvaja se nekoliko primjera hrvatskih izraza kojima u korištenim rječnicima nisu pronađeni talijanski ekvivalenti ili značenjski podudarni frazemi, a to su: *biti pod čijom rukom* 'biti pod čijim vodstvom', *prijeći/prelaziti u čije ruke* 'pripasti komu', *držati (imati) u ruci (rukama)* koga, što, *držati (imati) u šaci (šakama)* koga, što 'imati vlast nad kim, čim; vladati (gospodariti, manipulirati) kim, čim; imati dokaz', *biti oruđe u čijim rukama* 'biti podređen, nesamostalan' te *držati pod rukom* koga 'vladati kime'.

14 U talijanskome jeziku jednako se značenje primjerice ostvaruje i frazemom bez somatske sastavnice *dare carta bianca a qualcuno*.

15 Frazemi kao što su *pasti (dopasti) u ruke* komu i *pasti (dopasti) u šake* uobičajeno se bilježe kao frazemske inačice *pasti (dopasti) u ruke (šake)* komu (usp. *Hrvatski frazeološki rječnik*). Međutim, u ovome se prilogu takvi i njima slični primjeri bilježe kao dva frazema jer su predmet provedene analize sastavnice *ruka* i njezini dijelovi.

16 Djelomično podudarnim frazemima mogu se smatrati oni koji se razlikuju dijelom u leksemskim sastavnicama, gramatičkoj strukturi, i dijelom promijenjenoj pozadinskoj slici.

Za razliku od prethodnih frazema u kojima je osobi oduzeta sloboda i nesputanost u primjeru *dati se u ruke* komu i talijanskome frazemu dijelom različite pozadinske slike *buttarsi tra le braccia di qualcuno* ostvaruje se značenje svojevolijskog odricanja od vlastite slobode, odnosno slijepoga oslanjanja na koga.

Blisko značenju 'biti pod čijim utjecajem, oduzimati slobodu *komu*' jest i značenje 'kontrolirati *koga*, što; preuzeti kontrolu nad *kim*, čim' koje se ostvaruje u podudarnim hrvatskim i talijanskim frazemima, npr.: *uzeti/uzimati u svoje ruke* što – *prendere nelle proprie mani qualcosa* ('odlučno preuzeti/preuzimati što; prihvatiti/prihvaćati se čega; uzeti/uzimati pod svoju vlast što; zavladatai čime'); *imati (držati) kormilo u <svojim> rukama* – *avere (reggere) il timone in mano* ('upravljati, vladati'), hrvatskim frazemima *držati sve konce u <svojim> rukama* ('držati vlast, sve voditi, zapovijedati u svemu') i *uzeti/uzimati uzde u svoje ruke* ('uvesti vlast, zagospodariti, ovladati'), te talijanskome frazemu *avere il mestolo in mano* ('upravljati, vladati'). U svim je navedenim primjerima pozadinska slika motivirana konceptualnom metaforom (v. Lakoff – Johnson, 1980; Gibbs, 1997; Lakoff – Turner, 1989) da ako se što drži u ruci, tada se to i kontrolira pa je ruka simbol moći i vlasti slično kao i u prethodnoj podskupini frazema. Tako je frazem *imati (držati) kormilo u svojim rukama* – *avere (reggere) il timone in mano* metaforično motiviran držanjem kormila pri upravljanju brodom, primjer *držati sve konce u svojim rukama* slikom marionete – lutke kojom se upravlja koncima, dok je u pozadinskoj slici frazema *uzeti/uzimati uzde u svoje ruke* držanje uzde kojom se vodi konj i druge životinje koje se mogu jahati.

2.2. Preneseno (rubno) značenje ruke kao organa koji daje, poklanja, nudi, pruža metaforički je motiviralo značenja frazema ove podskupine. Tako se za osobu koja je velikodušna, darežljiva, koja rado i lako daruje može i u hrvatskom i u talijanskom jeziku reći *biti široke (podatne) ruke* – *essere di mano larga* 'biti darežljiv (velikodušan); rado (lako) darivati', u hrvatskome *davati (poklanjati) objema rukama* 'obilno i rado davati, poklanjati', a u talijanskome *allargar la mano* i *aprire le mani* 'velikodušno davati' u kojima čin širenja i otvaranja ruku pri darivanju motivira značenje darežljivosti. Nasuprot onomu koji je darežljiv, hrvatski frazem *biti tvrde ruke* te talijanski frazemi djelomično različite pozadinske slike *essere stretto di mano* i *avere un granchio alle mani* opisuju osobu koja je pretjerano štedljiva ili škrt. Pretjerano darežljiva, pomalo i rasipna osoba, može se opisati hrvatskim primjerom *biti lake ruke* i *imati široke ruke*, *imati široke prste* 'biti rastrošan (rasipan)' te talijanskim *avere le mani bucate* istoga značenja u čijoj su pozadinskoj slici šuplje ruke.

Kaže li se u hrvatskome jeziku da je tko došao praznih ruku – *doći (ići, poći* i sl.) *praznih ruku* – znači da ništa nije donio, tj. da je došao bez darova. Naime, ovaj je frazem kulturološki motiviran jer je uobičajeno prilikom posjeta komu donijeti makar skromni dar.

2.3. Sasvim suprotna značenja od prethodne podskupine imaju frazemi motivirani metaforičkim značenjem ruke kao organa koji osim što daje, nudi i pruža, jednako tako i uzima, grabi i prima. Stoga se u oba jezika za osobu sklonu krađi može upotrijebiti podudaran frazem *imati duge ruke*, *imati duge*

*prste, imati duge nokte*¹⁷ – *avere le mani lunghe, avere le unghie lunghe* 'biti lopov, biti sklon kradi'. Ti frazemi ostvaruju i značenje 'imati velik utjecaj'. Naime, duge ruke i prsti znače ovdje mogućnost utjecaja na razne događaje, osobe i slično. U talijanskome je jeziku potvrđen i frazem djelomično podudaran navedenima, ali je umjesto sastavnice *mano*, sastavnica *braccio* (*avere le braccia lunghe*) i značenje je samo 'biti utjecajan, moćan'. Uz prisvajanje tuđega svojim je značenjem 'ukrasti' vezan i hrvatski izraz *zavučiti ruku u tuđi džep* te talijanski *essere lesto di mano* u kojem vješte ruke znače da je tko vješt u kradi. Značenje 'nasilno prisvojiti, ukrasti' ostvaruje se u hrvatskome frazemu *pružiti ruku za čim*. Zanimljiv je talijanski primjer *fare man bassa* koji svojim značenjem 'opljačkati, zgrabiti sve što se nađe' opisuje grabež, pljačku, a podrijetlom je iz antičkoga vojnog svijeta kada je naredba *mani a basso!* značila da se započne s pljačkom (Lapucci, 1969: 327).

Kao što je već spomenuto, ruke su organ kojim se što čini, obavlja i pri tome često doslovno postaju prljave. Sintagma *prljave ruke* ima i prošireno značenje, a to je kada se rukama poseže za čime što ne pripada komu, kada se tko želi domoći čega i sl. Budući da sve što je prljavo ima negativnu konotaciju, tako su i prljave ruke u hrvatskome frazemu *uprljati/prljati* (*okaljati/kaljati*) *ruke* i njegovu talijanskom ekvivalentu *sporcarsi* (*imbrattarsi*) *le mani* motivirale značenje 'kompromitirati se u nečasnu poslu; sudjelovati u nepoštenim stvarima; dovesti/dovoditi u pitanje svoj ugled (dobar glas)' koje se ostvaruje i talijanskim frazedom djelomično nepodudarnih sastavnica prethodnima *avere le mani sporche*. Njima su antonimni hrvatski frazemi *biti čistih ruku, biti čistih prstiju; imati čiste ruke, imati čiste prste* i talijanski *aver le mani pulite* značenja 'biti pošten (čestit, ispravan); pošteno raditi (postupati)'. Za razliku od prethodnih primjera u kojima se ruke prljaju zbog neke nečasne radnje i sl., u frazemu *oprati/prati ruke* (*lavarsene le mani*) činom pranja ruku implicira se značenje 'skinuti/skidati sa sebe odgovornost za što; ne smatrati se krivim za što'. Riječ je o frazemu biblijskoga podrijetla motiviranom simboličnim pranjem ruku Poncija Pilata nakon što je osudio Isusa Krista.¹⁸

2.4. Sljedeća podskupina frazema motivirana je slikom ruke kao organa kojim se što čini, obavlja, drži, a metaforičkim prijenosom značenja i posjeduje. Tako se uspješnost, odnosno neuspješnost onoga što se čini može izraziti antonimnim frazemima *biti sretne ruke* (*avere la mano felice*) značenja 'imati sreće (uspjeha) u čemu; uspijevati u čemu' i *biti nesretne ruke* 'nemati uspjeha (sreće) u pothvatima'. Hrvatski frazem *biti sretne ruke* i talijanski *avere la mano felice* djelomično se razlikuju zbog glagolskih sastavnica *biti – imati* (*avere*). Tim su frazemima svojim značenjem sinonimni i primjeri *polazi* (*pošlo*) *je za rukom* komu što ('uspjeha/uspjelo je komu što; dobro ide komu što; ima uspjeha tko u čemu') te *ide od ruke* komu što koji ima i dodatno značenje 'biti vješt i spretan u čemu'. Njima je značenjski podudaran talijanski primjer nepodudarnih sastavnica i slike *aver buona mano*. Na antonimni koncept *neuspješnosti* upućuju značenja

17 Frazem *imati duge nokte* potvrđen je u rječniku, iako nije čest u aktivnoj uporabi.

18 *Kad Pilat vidje da ništa ne koristi, nego da biva sve veći metež, uzme vodu i opere ruke pred svjetinom govoreći: »Nevin sam od krvi ove! Vi se pazite!«* (Mt 27, 24)

hrvatskoga frazema *ne ide od ruke* komu što 'ne uspijeva *komu što*; nemati uspjeha u čemu' i *izmiče (izmaknulo je) iz ruku* komu što, kojemu je značenjem 'propustiti priliku; izgubiti što i sl.' podudaran talijanski *lasciarsi sfuggire di mano* qualcosa. Hrvatski je frazem prvim značenjem blizak i skupini frazema vezanih za kontrolu nad *kim, čim*, tj. gubljenje kontrole.

Jednake motivacije, kao i prethodni, jesu i izrazi *ostati/ostajati praznih ruku, ostati/ostajati praznih šaka – restare (rimanere) a mani vuote* značenja 'ne postići korist (rezultat); nemati nikakve koristi; ostati/ostajati bez čega' i *vratiti se praznih ruku, vratiti se praznih šaka – tornare a mani vuote*, a značenjski ekvivalenti bili bi i ovi talijanski frazemi nepodudarnih sastavnica i slike: *restare senza nulla in mano, restare con le mani piene di vento, restare con un pugno di mosche in mano, restare con un palmo di naso*. U njima je značenje neuspjeha motivirano slikom ostajanja bez ičega u rukama, s vjetrovom ili šakom muha u rukama.

U ovu bi podskupinu mogao ući i hrvatski frazem *trljati ruke* značenja 'biti zadovoljan; ne skrivati svoje zadovoljstvo' te njegov talijanski ekvivalent *stropicciarsi (fregarsi) le mani*. Naime, ruke se trljaju često iz zadovoljstva pa je podrijetlo ovoga frazema u gesti trljanja ruku. Navedeno potvrđuju i primjeri:

HEP zadovoljno trlja ruke, prognostičari najavljuju hladnu zimu!
(www.poslovnplus.com, preuzeto 10. 12. 2010.)

Perinetti si frega le mani: »Almiron non solo è in prestito gratuito, ma abbiamo convinto la Juve anche a smezzare l'ingaggio...« (www.goal.com, preuzeto 10. 12. 2010.)

Ruka u tome frazemu ostvaruje metonimijsko značenje (v. o metonimiji Lakoff – Johnson, 1980; Gibbs, 1995; Vajs, 2000) – *šaka* jer je šaka dio ruke kojim se što čini i drži.

2.5. Preneseno (rubno) značenje ruke kao organa koji tuče, udara, kažnjava i sl. metaforički je motiviralo i značenje frazema ove podskupine. Tako, ako se želi reći da se tko 'brani, tj. bori svim raspoloživim sredstvima, na sve moguće načine', može se upotrijebiti hrvatski primjer *boriti se (braniti se i sl.) rukama i nogama*. Njemu su značenjem podudarni, a sastavnicama različiti talijanski frazemi u kojima se nalaze različiti somatizmi – *zubi i nokti: lottare (difendersi) coi denti e con le unghie i lottare (difendersi) a denti stretti*.

Na izravan fizički napad na koga upućuju: podudarni hrvatski i talijanski primjer *dignuti/dizati ruku na koga – alzare le mani su qualcuno* značenja 'udariti/udarati (tući) koga; fizički napasti/napadati koga', hrvatski frazem *propustiti/propuštati kroz ruke koga, propustiti/propuštati kroz šake koga*¹⁹ 'istući/tući koga; izmlatiti/mlatiti koga; isprebijati koga', te talijanski *metter la mano (le mani) addosso a qualcuno i lasciare le cinque dita sulla (in) faccia a qualcuno* u čijoj pozadinskoj slici ostavljanje pet prstiju na čijem licu implicira značenje 'pljusnuti koga'. Rukom se osim drugome može nauditi i sebi kao u primjerice frazemu *dignuti ruku na sebe*, ali tada to znači da se tko pokušao

19 U talijanskome bi jeziku značenjski ekvivalent bio frazem *accarezzare le spalle a qualcuno* u čijoj se pozadinskoj slici *glade ramena komu*.

ubiti ili se ubio. Na značenje fizičkoga obračuna s kime, i to ubojstva, odnose se primjeri *okrvaviti ruke* 'sudjelovati u zločinu, prolijevanju krvi; biti kriv za čiju nesreću (smrt, ranjavanje)', te *okrvariti/krvariti ruke* o koga i *imati krvave ruke* 'biti ubojica; ubiti/ubijati koga'. U njima je značenje motivirano i sastavnicama *okrvaviti*, *krvav* jer krv asocira između ostaloga i na ubojstvo. Posljednji je primjer značenjem podudaran, a slikom različit talijanskom frazemu u kojem su ruke *okupane krvlju* pa je izraz time i ekspresivniji (*bagnarsi le mani di sangue*).

Značenje 'posegnuti za čijim životom; kazniti koga; željeti prisvojiti što' može se pak izraziti hrvatskim i talijanskim frazemima *staviti ruku na koga*, što – *mettere le mani su qualcuno*, *qualcosa* koji se djelomično razlikuju sastavnicama *ruka* – *ruke*, ali riječ je o morfološkim inačicama, stoga je pozadinska slika neizmijenjena. Za razliku od prethodnih, koji su upućivali na napad na živo biće, ti frazemi impliciraju i prisvajanje čega neživoga – vlasti, predmeta i sl.

Kaže li se za koga da *ima laku ruku*, znači da ne zadaje jak udarac iako u talijanskome sastavnicama podudaran frazem *avere la mano leggera* ima značenje 'biti pažljiv u ophođenju s drugima'. Njima antoniman je hrvatski frazem *imati tešku ruku* u značenju 'imati snažan udarac',²⁰ a antonimnost značenja postignuta je suprotnim sastavnicama **teška ruka** – **laka ruka**.²¹

Želju da se koga istuče mogu opisati primjerice podudarni frazemi *svrbe ruke koga*, *svrbe dlanovi koga*²² – *pizzicano le mani a qualcuno* 'htjeti istući koga' te talijanski izraz djelomično nepodudarnih sastavnica *sentirsi prudere le mani* 'htjeti istući koga'.

U svim se navedenim primjerima pod *rukom* razumijeva već spomenuto metonimijsko značenje ruke kao šake jer su šake te kojima se udara i sl.

2.6. Za razliku od primjera prethodne podskupine koji izražavaju negativan, pomalo neprijateljski stav, tj. ponašanje prema *komu* frazemi *nositi na rukama koga*, *nositi na dlanu koga* izražavaju pozitivno ponašanje jer znače 'postupati s velikom pažnjom i ljubavlju; pretjerano ugadati *komu*'. Isto je značenje u talijanskome primjeru *portare in palma di mano qualcuno* implicirano sastavnicama i *ruka* i *dlan*. U tome se primjeru, kao i u idućima, ostvaruje konceptualna predodžba ruke kao organa koji pruža zaštitu, odnosno sigurnost.

Prijateljski stav prema *komu* ili *čemu* može izraziti i hrvatski frazem *dočekati/dočekivati (primiti/primati) raširenih ruku koga* značenja 'dočekati/dočekivati (primiti/primati i sl.) koga, što srdačno (rado, prijateljski)'. Utemeljen je na gesti širenja obiju ruku pri susretu s kime, a ta gesta sugerira da je osoba koja dočekuje spremna drugu osobu primiti u zagrljaj (Hrnjak, 2005: 41). Njemu je sastavnicama djelomično podudaran talijanski frazem *accogliere*

20 Talijanski jezik poznaje frazem jednakoga izraza, ali različita značenja – »biti strog«.

21 Frazemi mogu imati djelomično ili potpuno antonimno značenje uvjetovano antonimnim leksemima koje sadržavaju (prema Šarić, 1998: 546).

22 Frazem ima i značenje 'očekivati što', najčešće novac. Naime, značenje je motivirano i sastavnicom *svrbjeti* jer ona implicira nemir, a iščekivanje je stanje koje uključuje nemir, i sastavnicom *ruka*, tj. *dlan* jer se njima prima u ovome slučaju novac.

(*ricevere*) qualcuno a braccia aperte u čijoj je pozadinskoj slici primanje otvorenih ruku, dok u frazemu *stendere* (*aprire*) *le braccia* samo otvaranje ruku znači 'dočekati koga velikodušno'. Sljedeći primjeri mogu potvrditi da se taj frazem gestovnoga podrijetla potpuno frazeologizirao, tj. sastavnice su desemantizirane:

Zlatan Ibrahimović ponovno se stavio na raspolaganje švedskoj reprezentaciji, a izbornik ga dočekuje raširenih ruku. (www.crvenikarton.com, preuzeto 10. 12. 2010.)

Perché non si possono aprire incondizionatamente i confini ed accogliere a braccia aperte chiunque abbia preso la decisione di trasferirsi qui. (<http://voci.jurka.net>, preuzeto 10. 12. 2010.)

...ora Rebecca, seguita dagli operatori sociali di Opera Nomadi e del Comune, assistita dal Centro Lima e dalla Protezione Civile di Napoli potrà studiare, perfezionare con i migliori maestri il suo talento e soprattutto crescere circondata dall'amore della sua famiglia e della città che le ha aperto le braccia. (www.everyonegroup.com, preuzeto 10. 12. 2010.)

Stanje sigurnosti, zaštite opisuju primjerice hrvatski frazem *biti u dobrim rukama* i njemu posve podudaran talijanski *essere in buone mani* s time da talijanski jezik poznaje i *essere in mani sicure* u kojem se sastavnicama *sigurne ruke* intenzivira značenje zajedničko svima trima frazemima 'biti siguran uz koga; imati čiju potporu; imati dobro vodstvo'. U hrvatskome jeziku potvrđen je i primjer *položiti što u dobre ruke* značenja 'povjeriti što sposobnom i pouzdanom čovjeku'. Međutim, hrvatski jezik poznaje i frazem suprotna značenja prethodnima – *biti u lošim rukama* pa je antonimnost postignuta sastavnicama suprotna značenja *dobar – loš*. Ruke su pritom metonimija za čovjeka²³ kao i u također antonimnim frazemima *doći/dolaziti* (*dospjeti/dospijevati*) *u krive* (*pogrešne*) *ruke* 'biti dodijeljen pogrešnom čovjeku; ne biti ispravno shvaćen (cijenjen); doći/dolaziti na krivo mjesto' i *doći/dolaziti* (*dospjeti/dospijevati*) *u prave ruke* suprotnoga značenja. Antonimnost je pritom opet ostvarena sastavnicama suprotna značenja (*prave ruke – krive ruke*).

2.7. Veći je broj primjera obaju jezika okupljen oko koncepta 'posao, rad' jer je ruka organ kojim se obavlja posao pa metaforički i simbolizira rad, i to ponajviše rad koji se čini rukom.

Tako se posao koji se obavlja bez alata, samo svojom snagom i spretnošću, bez ikakvih sredstava, opisuje podudarnim hrvatskim i talijanskim frazemima *golim rukama*, *golih ruku – a mani nude*. Za osobu koja nevješto obavlja neki posao, koja je nespretna može se u hrvatskome jeziku reći *imati dvije lijeve ruke* 'nespretno obavljati posao; biti nespretnan (nevješt) u radu koji se obavlja rukama', dok primjer *lijevom rukom* može ostvariti dva značenja: 1. 'napraviti nešto nemarno, neuredno, bezvoljno' i 2. 's lakoćom, bez teškoća'. U pozadinskoj je slici navedenih frazema shvaćanje da čovjek obično ima manje spretnosti i snage u lijevoj ruci jer se većina ljudi pri pisanju i ostalim poslovima

23 Ostvaruje se metonimijski prijenos značenja po načelu dio za cjelinu (dio – ruka, cjelina – čovjek).

služi desnom rukom. Negativan je stav prema lijevoj ruci vjerojatno utemeljen još biblijskim poimanjem lijeve ruke kao ruke prokletstva, a desne kao ruke blagoslova (Ladan, 2006: 755). Primjeru *imati dvije lijeve ruke* značenjski je podudaran talijanski frazem različitih sastavnica i slike *avere le mani di creta (ricotta, burro, pastafrolla, vetro)*. Naime, u pozadinskoj su slici ruke od *krede (skute, maslaca, tijesta, stakla)*, a to su sve lomljive ili mekane pa zato i neotporne tvari te iz takvih ruku sve ispada i njima se ne može ništa spretno napraviti.

I u hrvatskom i u talijanskom se jeziku značenje 'imati mnogo posla; biti vrlo zaposlen, zauzet; morati puno raditi' može izraziti podudarnim frazemima *imati pune ruke posla – avere le mani piene di lavoro*.

Želi li se reći da tko vrlo lijepo, vješto radi, i to ono što se obavlja rukama, može se u oba jezika upotrijebiti primjer *imati zlatne ruke – avere le mani d'oro* u kojima sastavnica *zlatne* upućuje na vrijednost toga rada, odnosno ruku koje ga čine. U talijanskome se jeziku još može reći i *mani benedette te avere dita di fata*. Za razliku od tih primjera već navedenim frazomom (v. 2.5.) *imati tešku ruku* opisuju se suprotno značenje 'biti nevješt'.

Spremnost da se tko prihvati posla izražavaju primjerice hrvatski frazemi *pljunuti u ruke, pljunuti u šake, pljunuti u dlanove* značenja 'ozbiljno se prihvatiti posla'. Taj je izraz motiviran gestom kojom se naglašava spremnost za rad (Hrnjak, 2005: 43), i to fizički posao, a u tom frazemu i za svaki drugi posao, djelatnost i sl., što potvrđuju i ovi primjeri:

Većina dosadašnjih hrvatskih ministara zdravstva su katkad znali pljunuti u dlanove, ali nisu otišli dalje od zasukavanja rukava. (www.poslovnih.hr, preuzeto 8. 12. 2010.)

Probleme smo ratovima rješavali kad je trebalo pljunuti u šake. (http://www.poslovnih.hr, preuzeto 8. 12. 2010.)

Frazemu *živjeti od svojih ruku* značenja 'živjeti od vlastita rada' posve je podudaran talijanski *vivere sulle proprie braccia*, a sastavnicama djelomično podudaran *vivere del lavoro delle proprie mani* u čijoj je pozadinskoj slici *življenje od rada vlastitih ruku* pa je demetaforiziranost manje naglašena.

Za razliku od prethodnih primjera koji opisuju spremnost za posao, podudarni se hrvatski i talijanski frazemi *prekriženih (skrštenih) ruku sjediti (čekati i sl.) – stare con le braccia incrociate* odnose na značenje 'sjediti (čekati) besposleno (pasivno, ne radeći ništa, ne pružajući otpor)'. Motivirani su gestom, odnosno položajem tijela u kojem su ruke skrštene, prekrižene pa pokazuju da osoba ništa ne radi. Sljedeći primjeri potvrđuju da su ti izrazi osim gestovnoga značenja, dobili i frazeološko:

Hezbollah 'neće stajati prekriženih ruku u slučaju novog cionističkog napada', rekao je šef tog pokreta Hasan Nasralah. (http://dnevnik.hr preuzeto 10. 12. 2010.)

Non possiamo non vedere, non possiamo stare con le braccia incrociate. È tempo di unirci e di agire. È tempo di non arrendersi e lottare e rialzarsi dalla polvere. È difficile ma ce la faremo. (www.sfumatura.blogspot.com, preuzeto 10. 12. 2010.)

2.8. Jedno od prenesenih (rubnih) značenja ruke 'ispomoć, pomoć' motiviralo je simboliku ruke kao organa koji pomaže, što se ostvaruje u više frazema obaju jezika. Tako frazem *pružiti (dati) ruku* komu može ostvariti značenje 'pomoći komu'²⁴ te je istovjetan talijanskima *porgere la mano a qualcuno* i *dare una mano a qualcuno*. Značenje je motivirano obrednom gestom pružanja ruku, tj. rukovanja pri upoznavanju, pozdravljanju, mirenju i sl. (Hrnjak, 2005: 46).

Frazeološko značenje 'naći se (biti) u blizini (blizu) *koga*; biti dostupan (na usluzi) *komu*; biti spreman pomoći, biti od pomoći komu' može se ostvariti sinonimnim hrvatskim frazemima *naći se (biti) pri (na) ruci* komu i *biti kraj ruke* komu. Njima je značenjski podudaran, a sastavnicama različit talijanski *essere (trovarsi) a portata di mano* u kojemu je blizina, tj. spremnost da se pomogne komu izražena sastavnicama *biti na dohvat ruke*.²⁵

Desna ruka se, kao što je već navedeno, smatra važnijom, spretnijom od lijeve, a to je motiviralo i značenje frazema *biti (postati) desna ruka* čija, komu – *essere il braccio destro di qualcuno* 'biti (postati) glavni pomoćnik (oslonac, potpora) čiji, komu'. Frazeološko značenje 'postupati u korist *koga, čega*; činiti *komu* uslugu; htjeti biti koristan *komu, čemu*' može se ostvariti hrvatskim primjerom *ići na ruku* komu, čemu kojemu je značenjem 'poduprijeti *koga*' blizak talijanski frazem različite slike *dar man forte a qualcuno*. Primjer *po-magati rukama i nogama* komu opisuje svesrdnu pomoć, tj. pomaganje svim sredstvima.

2.9. U sljedećim se dvama antonimnim posve podudarnim hrvatskim i talijanskim frazemima ostvaruje preneseno (rubno) značenje ruke kao izvora informacija: *iz druge (treće) ruke doznati (znati i sl.) – di seconda mano apprendere (venir a sapere)* 'neizravno (preko posrednika, iz nesigurnih izvora) doznati (znati i sl.)' i *iz prve ruke – di prima mano* 'izravno (direktno, bez posrednika, iz sigurnog izvora) znati (doznati)' itd. Također je u hrvatskome jeziku potvrđen primjer *iz pouzdane ruke* značenja 'imati (znati) *što* iz pouzdanog izvora; imati garanciju'.

2.10. Nekoliko je frazema ove skupine gestovnoga podrijetla, a u pozadini tih gesta nalazi se prototipno značenje ruke kao 'jednoga od gornjih udova ljudskoga tijela od ramena do vrhova prstiju'. Ti frazemi svojim značenjem ne ulaze u neku od prethodnih podskupina.

Tako je primjer *odmahnuti/odmahivati rukom* ('ostaviti/ostavljati *što*; odbaciti *što* s prezirom') utemeljen na slici geste prezirnog odmahivanja rukom prema *komu* ili *čemu*, koje, *što* nije vrijedno pažnje. Da je taj izraz već sasvim frazeologiziran, potvrđuje primjer:

...istina knjiga je dobra, ali prosječan čovjek će na to **odmahnuti rukom**, reći ja to sve već znam zažmiriti na svoje probleme i nastaviti po starom. (<http://ezadar.hr/>, preuzeto 8. 12. 2010.)

24 Taj frazem ostvaruje i značenje 'pomiriti se s kim, ponuditi prijateljstvo *komu*'.

25 Sastavnice *na dohvat ruke* funkcioniraju i kao poseban frazem u oba jezika u značenju – 'vrlo blizu'

Na gesti polaganja ruke na srce motiviran je hrvatski frazem *ruku na srce* 'iskreno', kao i talijanski frazem *mettersi la mano sul cuore* različita frazeološkoga značenja 'apelirati na vlastitu savjest'. Naime, ruka se stavlja na mjesto gdje je srce, a srce se smatra središtem čovjekovih osjećaja. Na iskrenost u talijanskom jeziku upućuju i frazemi koji su motivirani stavljanjem ruke na prsa i metaforički stavljanjem ruke na savjest: *mettersi la mano sul petto* 'iskreno, kako bi se pokazala vlastita vjernost i poštenje', *mettersi la mano sulla coscienza* 'biti iskren, ispravan' te frazem *col cuore in mano* 'iskreno'. Primjeri:

...i zaključeno je da somu treba za jednu kilu da se udeblja 6,2 kg ribe da pojede. Kad pogledamo da štuki treba 8,8 kg ribe da bi se jednu kilu udebljala. Onda moramo staviti ruku na srce i reć da je štuka veći štetočina nego som. (<http://www.dm-ribolov.net>, preuzeto 10. 12. 2010.)

Ve lo racconto col cuore in mano: mi sento morta dentro...Forse nessuno leggerà questo messaggio. Forse nessuno risponderà. Ma non importa...voglio solo parlare. Vi prego, lasciatemi parlare; lasciate che faccia uscire questo grido lacerante che sento dentro... (<http://forum.cosmopolitan.it>, preuzeto 10. 12. 2010.)

potvrđuju da su sastavnice toga izraza potpuno desemantizirane pa se opravdano može smatrati frazedom.

Čin podizanja ruku osoba koje se predaju, a znači mjeru opreza koju nameće pobjednik da se protivnik ne bi poslužio skrivenim oružjem, te simbolizira predaju i prepuštanje, motivirao je značenje hrvatskoga frazema *dignuti/dizati ruke od koga*, čega 'odustati/odustajati od koga, čega; prestati se brinuti za koga, što; napustiti/napuštati koga, što', što potvrđuje primjer:

Rehn dignuo ruke od graničnog spora. Povjerenik za proširenje Oli Rehn ne namjerava sazivati novi krug pregovora s ministrima vanjskih poslova Hrvatske i Slovenije. (<http://www.tportal.hr>, preuzeto 10. 12. 2010.)

2.11. U posebnu se podskupinu izdvajaju sljedeći frazemi kojima je pozadinsku sliku motivirao nekadašnji način prosidbe. Tako se frazeološko značenje 'ponuditi/nuditi brak *komu*' može ostvariti hrvatskim frazedom *zaprošiti/prošiti čiju ruku* i talijanskim *chiedere la mano di* qualcuno koji se razlikuje glagolskom sastavnicom. Pristanak na udaju opisuju primjeri *dati ruku* komu i već spomenuti *pružiti ruku* komu značenja 'udati se, oženiti se'.

3. Frazemi sa somatizmom šaka

Leksem *šaka* može ostvariti u hrvatskome jeziku sljedeće prototipno značenje 'dio ruke od zglavka do vrha prstiju', te prenesena (rubna) značenja 'količina koja može stati u stisnutu šaku'; 'mali broj ljudi' (Anić, 2006: 1523) od kojih se u frazeološkom okruženju ostvaruje ponajviše prototipno. Međutim, tada šaka ima simboličku ulogu sličnu ruci kao cjelini, tj. slične uloge (npr. daje, nudi, pruža, uzima, grabi, tuče i sl.). U talijanskome jeziku leksem *šaka* – *pugno* može imati prototipno značenje 'zatvorena ruka' i prenesena (rubna) značenja 'udarac rukom', 'ono što se nalazi u šaci' (Zingarelli 2000: 1440), a u

frazeološkome se okruženju ostvaruje njezino prototipno značenje te značenje 'udarac rukom'.

Treba napomenuti da u više frazema alterniraju sastavnice *ruka* i *šaka* pa ih možemo smatrati parasinonimima. Stoga su ti frazemi uglavnom već analizirani u prethodnim podskupinama, a u ovim će podskupinama biti samo navedeni.

3.1. *Šaka* je dio ruke, a već je navedeno da je ruka organ koji tuče, kažnjava pri čemu se najčešće tuče upravo šakama. Stoga se za osobu koja je sklona tučnjavama i svadama, koja se lako potuče može reći *brz na šakama*. Frazeološko značenje 'istučiti/tučiti *koga*; izmlatiti/mlatiti *koga*; isprebijati *koga*' može se ostvariti već navedenim hrvatskim primjerom *propustiti/propuštati kroz ruke koga, propustiti/propuštati kroz šake koga* (v. 2.5.). Situaciju u kojoj je došlo do fizičkog obračuna može opisati frazem *doći do šaka* i njemu djelomično podudaran talijanski *darsi pugni*.

3.2. Frazemi ove podskupine podudarni su frazemima sa sastavnicom *ruka* analiziranim pod 2.1. Riječ je o sljedećim frazemima: *pasti (dopasti) u šake* komu, *pasti (dopasti) u ruke* komu (podudarni mu je frazem *pasti (dopasti, doći) šaka* komu), *biti (nalaziti se) u čijim šakama, biti (nalaziti se) u čijim (rukama); držati (imati) u šaci/šakama koga, držati (imati) u šaci/šakama (ruci/rukama)* koga. Njima je značenjski blizak i *dobiti u svoje šake koga* značenja 'zavladati *kim, čim*'. Značenja navedenih frazema izražavaju nedostatak slobode za razliku od njima antonimnog *izvući se iz čijih šaka* 'spasiti se od *koga*'. Od navedenih frazema jedino *imati (držati) u šaci (šakama)* koga ima talijanski ekvivalent – *avere (tenere) in pugno qualcuno*, dok je primjeru *izvući se iz čijih šaka* značenjski podudaran talijanski frazem *uscire di sotto le unghie a qualcuno* u kojemu je u pozadinskoj slici *izlaz ispod čijih noktiju*.

3.3. Upravo je *šaka* dio ruke kojim se što daje pa se tako osoba koja je jako darežljiva, velikodušna može opisati primjerice frazemima *davati (dijeliti i sl.) šakom i kapom* ('davati drugima mnogo (obilno, rasipno); ne škrtariti'); *davati punom šakom* ('davati izdašno i darežljivo'). Njima bi značenjski podudaran bio talijanski primjer u kojem sastavnica nije *šaka* nego *ruka* – *dare a piene mani*. Međutim, pod rukom se razumijeva *šaka* pa pozadinska slika nije bitno izmijenjena.

3.4. Frazemi *ostati/ostajati praznih ruku, ostati/ostajati praznih šaka i vratiti se praznih ruku, vratiti se praznih šaka* već su objašnjeni kao dio podskupine 2.4. s obzirom na to da je kao i u podskupini 3.2. riječ o leksičkim inačicama. Naime, alterniraju sastavnice *ruka* – *šaka* (v. o tome više u 9. poglavlju).

3.5. Gestovnoga su podrijetla već analizirani frazemi *pljunuti u šake, pljunuti u ruke, pljunuti u dlan (dlanove)* (v. 2.7.), a na gesti, kojom se izražava čovjekova odlučnost u izražavanju stava prema čemu (Hrnjak, 2005: 44), temelji se i hrvatski frazem *udariti/udarati (lupiti/lupati) šakom po stolu* sa značenjem 'odlučno se suprotstaviti/suprotstavljati; oštro prekinuti/prekidati nešto što se ne odobrava; izraziti/izražavati protest (nezadovoljstvo)', što potvrđuje i primjer:

Pa dakle, kao i uvijek u povijesti, intelektualna elita (bez navodnika) mora udariti šakom po stolu i svim se sredstvima suprotstaviti uvrjedljivom idiotizmu europskih ignoranata. (<http://www.miroslav-tudjman.com>, preuzeto 10. 12. 2010.)

4. Frazemi sa somatizmima *prst* i *palac*

Somatizam *prst* u hrvatskome jeziku može ostvariti prototipno značenje 'jedan od pet pokretnih završetaka ruke ili noge čovjeka', te moguća prenese-na (rubna) značenja 'krajnji članak udova nekih životinja ili ptica'; 'količina, visina i debljina sloja' (Anić, 2006: 1253). U talijanskome jeziku leksem *dito* prototipno može označavati 'završni dio ruke ili stopala', a prenesena (rubna) su mu značenja 'predmet koji ima oblik prsta'; 'dio rukavice u koji se stave prsti'; 'stara mjerna jedinica u iznosu dvadeset četvrtoga dijela kubika'; 'mjera, količina i sl. koje odgovaraju širini prsta' (Zingarelli, 2000: 581). U oba je jezika značenje frazema u ovoj skupini motiviralo prototipno značenje leksema *prst*. Pri tome se s obzirom na to da je riječ o dijelovima ruke, uzima značenje 'jedan od pet pokretnih završetaka ruke', ne i noge pa su zbog toga neki frazemi sa somatizmom *prst* i izostavljeni.

4.1. Frazemi *da prste obližeš* i *lizati prste* (*leccarsi le dita*) značenja 'vrlo je ukusno; slatko jesti; jesti nešto ukusno' motivirani su gestom lizanja prstiju na kojima su ostatci neke hrane, a vjerojatno podrijetlo te geste je još iz vremena dok se jelo rukama pa bi se i prsti, ako bi hrana bila ukusna, oblizali.

4.2. U prošlosti je često jedan od načina kažnjavanja djece u školi bilo lupanje šibom po prstima. Ta je stara pedagoška metoda ostavila svoj trag motiviravši pozadinsku sliku hrvatskih frazema *dobiti/dobivati po prstima* 'biti ukoren (kažnjen)', *lupiti po prstima* koga i *dati po prstima* komu 'ukoriti (kazniti) koga'. Te bismo frazeme mogli smatrati svojevrsnom *mrtvom metaforom* (v. Lakoff – Turner, 1992; Omazić – Ferčec, 2001) jer se razumijevanje njihova značenja više ne temelji na konceptualnoj stvarnosti.

4.3. Osoba koja je znatiželjna, koja voli imati i ima svoj udjel u čemu može se opisati primjerice sljedećim hrvatskim izrazima: *imati <svoje> prste u čemu* 'biti umiješan u što; sudjelovati u čemu; imati udjela u čemu' i *umiješati (uplesti) <svoje> prste u što* 'umiješati se u što'. Njima je značenjski podudaran talijanski frazem *mettere (avere) le mani in pasta* nepodudarne pozadinske slike (u kojoj je *stavljanje ruku u tijesto*) koji je motiviran kulturološki i odražava nacionalnu posebnost vezanu za gastronomiju. U svim tim frazemima ostvaruje se prototipno značenje leksema *prst*.

4.4. Malobrojnost čega može se izraziti hrvatskim frazemima kao što su primjerice *izbrojiti/brojiti* (*nabrojiti se* i sl.) *na prste*, *moći se na prste* <jedne ruke> *prebrojati* (*nabrojati* i sl.) značenja 'veoma je malo koga, čega; ima u maloj količini koga, čega' te *nabrojiti se na prste* istoga značenja, kojemu je podudaran talijanski *contarsi sulle dita* <*di una mano*>. Značenja navedenih frazema temelje se na gesti brojenja, računanja uz pomoć prstiju i izbrojivošću do pet koja je motivirana prototipnim značenjem leksema *prst*.

4.5. Neizbježnu sudbinu, opomenu opisuju primjerice hrvatski i talijanski ekvivalenti *prst Božji – il dito di Dio* 'opomena (upozorenje) s neba' te hrvatski

frazem *prst sudbine* 'sudbinska neizbježnost; sudbonosan (neizbježan, prijeloman, koban) događaj (trenutak)'. Frazem *prst Božji* biblijskoga je podrijetla.²⁶

4.6. U ovoj su podskupini frazemi sa sastavnicom *prst* koji su već navedeni i analizirani u nekoj od prethodnih podskupina sa sastavnicom *ruka*. Naime, riječ je o leksičkim inačicama u kojima alterniraju *ruka* – *prst* (v. o tome više pod 9.). To su frazemi *biti čistih prstiju*, *biti čistih ruku*; *imati čiste prste*, *imati čiste ruke* i *imati duge (dugačke) prste*, *imati duge (dugačke) ruke*, *imati duge (dugačke) nokte*.

4.7. Nekoliko je frazema sa sastavnicom *prst* gestovnoga podrijetla, a u njima se ostvaruje prototipno značenje toga leksema. Primjerice frazem *pokazati/pokazivati (uprijeti/upirati) prstom na (u) koga*, što 'optužiti/optuživati, razotkriti/razotkrivati *koga*, što; narugati/rugati se *komu*; izvrnuti/izvrgavati *ruglu koga*, što kojemu je posve podudaran talijanski *puntare il dito contro qualcuno*, a sastavnicama i slikom djelomično podudaran *puntare l'indice contro qualcuno* jer mu je u pozadinskoj slici pokazivanje *kažiprsta*. Međutim, kažiprst i je prst kojim se što pokazuje i sl. pa se i u hrvatskome frazemu pod *prstom* predmnijeva *kažiprst*. Primjerice:

Dosad je, napominju, svaki put kad bi bilo poteškoća u opskrbi javnost upirala prstom samo u Inu i prozivala je kao jedinu odgovornu za opskrbu (<http://riznica.ihj.hr>)

Welfare, Alessandri e Stella (PdL): »Invece di puntare il dito contro la manovra del Governo, la giunta metta mano alle spese per rampi rom e consuloenze« (www.notizie.firenze.it, preuzeto 10. 12. 2010.)

Uzvik *prste k sebi* ('ne diraj to! ostavi to!') motiviran je gestom da se ruke, tj. prsti povlače od čega kada se što ne smije dirati ili tko ne želi da se dira. Značenjski su mu ekvivalenti talijanski *Giù le mani!*; *Le mani a casa!*; *Le mani a posto!* u čijoj je pozadinskoj slici povlačenje *ruku*, ali prsti su meronim *ruci*, stoga je pozadinska slika gotovo pa podudarna. Sljedeći primjer potvrđuje da se gestovno značenje frazeologiziralo:

Prste k sebi!! *Europski prvak Manchester United prijavio je Real Madrid Fifi zbog iskazivanja javnog zanimanja za Cristiana Ronalda.* (<http://riznica.ihj.hr>)

Giù le mani *da San Silvio dei bisognosi, così urla la guardia azzurra, il gruppo dei fedelissimi che non si rassegna neppure di fronte all'evidenza di un presidente del consiglio che, comunque la si pensi, non è più in grado di garantire neppure se stesso, altro che i futuro dell'Italia...* (<http://www.blitzquotidiano.it>, preuzeto 10. 12. 2010.)

U ovu podskupinu frazema ulaze i oni kojima je sastavnica jedan od prstiju ruke – *palac*. Riječ je o frazemima: *okrenuti/okretati (pokazati/pokazivati)*

26 *Onda će opet Jahve Mojsiju: »Reci Aronu neka zamahne svojim štapom i udari po prahu na tlu neka se pretvori u komarce po svoj zemlji egipatskoj.«* (13) *I učine tako: zamahne Aron rukom i štapom te udari po prahu na tlu. Komarci navale na ljude i životinje. Sav prah na tlu pretvori se u komarce po svoj zemlji egipatskoj.* (14) *Vračari pokušase da svojim vračanjem stvore komarce, ali nisu mogli. Ljudi i životinje postanu plijenom komaraca.* (15) *Tada vračari reknu faraonu: »To je prst Božji!«* (Iz 1, 15)

palac dolje (nadolje) komu, čemu 'izraziti/izražavati svoje negodovanje, osuditi/osuđivati *koga, što*', *palac dolje (nadolje)* komu, čemu (*za koga, što*) značenja 'ne zaslužuje pohvalu *tko, što*, zaslužuje negativnu ocjenu *tko, što*', dok su njima antonimni *pokazati/pokazivati (dignuti/dizati) palac gore* (komu, čemu) 'izraziti/izražavati svoje izrazito pozitivno mišljenje o *komu, čemu*; dati svoju potporu *komu, čemu*' i *palac gore (komu, čemu / za koga, što)* 'zaslužuje svaku pohvalu *tko, što*'. U pozadinskoj se slici navedenih primjera nalazi gesta povijesnoga podrijetla povezana s gladijatorskim igrama u starome Rimu. Naime, gladijatorske igre Rimljani su preuzeli od etrurskog običaja da se u vrijeme velikih pogrebnih svečanosti robovi izvode na dvoboj, a prihvatili su ih kao omiljenu vrstu zabave. Gladijatori su se u arenama pred brojnom publikom borili na život ili smrt i u trenutku kada bi jedan od gladijatora u paru pao ranjen, gledatelji su odlučivali o njegovu životu. Naime, ako su ga željeli pošteđjeti smrti, mahali bi rupčićima ili dizali *palac gore*, dok bi spuštene *palac* bio znak da žele njegovu smrt. Sljedeći su primjeri potvrda da su se navedeni izrazi gestovnoga podrijetla frazeologizirali:

SDP se sprema pokazati palac dolje godišnjem izvješću o radu Državnog odvjetništva zamjerajući Bajiću da nije pokazao volju za obračun s korupcijom. (<http://www.slobodnadalmacija.hr>, preuzeto 8. 12. 2010.)

Palac gore za autoironiju, ali režija i scenarij pun rupa ne zaslužuju prolaznu ocjenu. (<http://www.monitor.hr>, preuzeto 10. 12. 2010.)

4.8. Podudarni su hrvatski i talijanski frazemi značenja 'ništa ne učiniti (ne poduzeti) za *koga, što*; ne prihvaćati se nikakva posla' koji glase *ne maknuti (ne mrdnuti) ni <malim> prstom za koga, što – non muovere un dito <a/in favore di qualcuno, qualcosa>*. Za razliku od navedenih, frazemom *pogledati/gledati kroz prste* komu izražava se spremnost da se *komu* pomogne ili sl.²⁷

4.9. Na čije loše iskustvo, neugodnost može se svojim značenjem 'nastradati; loše se provesti; imati loše iskustvo' odnositi primjer *opeći (opržiti) prste* kojemu je značenjski podudaran talijanski frazem *darsi il dito nell'occhio* nepodudarne pozadinske slike (stavljanjem prsta u oko motivira se značenje da se što čini na vlastitu štetu).

4.10. Frazeološko se značenje 'znati/poznavati vrlo dobro (temeljito) *koga*' može izraziti u hrvatskome jeziku frazemom *znati/poznavati kao svojih pet prstiju* *koga, što*, a u talijanskom *conoscere come il palmo della propria mano*, odnosno *poznavati koga kao dlan ruke*. Pozadinska je slika neznatno izmijenjena jer je riječ o sastavnicama istoga semantičkoga polja – *dlan* i *prsti*.

5. Frazemi sa somatizmom *nokat*

Leksem *nokat* može ostvariti u hrvatskome jeziku prototipno značenje 'rožnata izraslina na vrhovima prstiju ruku i nogu' (Anić, 2006: 881), koje je

²⁷ Njemu je značenjski podudaran talijanski frazem kojemu sastavnica nije somatizam *prst*, nego oko – *chiudere un occhio*, a potvrđen je njegov ekvivalent i u hrvatskome jeziku – *zatvoriti/zatvarati jedno oko*.

relevantno za frazeološko okruženje. U talijanskome se jeziku *unghia* može javiti u više značenja od kojih je relevantno prototipno značenje 'izraslina na kraju ekstremiteta' te preneseno (rubno) 'dio prsta koji ima funkciju obrane, napada, oslonca' (Zingarelli, 2000: 1960).

5.1. Frazemima *biti dužan i crno ispod nokta (noktiju)* značenja 'biti prezadužen', *dati (odnijeti) i crno ispod nokta (pod noktom)* značenja 'dati (potrošiti) sve', <ni> *koliko (što) je crna (crnoga, crno) pod noktom (ispod nokta)* i znači 'nimalo, ni najmanje' te *ne dati ni crno ispod nokta* ('ne dati baš ništa') zajedničke su sastavnice *crno pod noktom* koje i motiviraju značenje. Naime, crna boja u njima ima ulogu vizualnog dijela pozadinske slike na kojoj se gradi frazeološko značenje, a u pozadinskoj im je slici i gesta kojom se noktom palca dodiruje nutarnja strana nokta kao da se čisti prljavština pod tim noktom.

5.2. Značenje 'pasti pod čiju vlast, biti u čijoj vlasti' može se izraziti podudarnim hrvatskim i talijanskim frazemom *pasti u nokte*²⁸ komu, *pasti u ruke* komu, *pasti u šake* komu – *cadere tra (sotto) le unghie di qualcuno*, kao i talijanskim *capitare fra le (sotto le, nelle) unghie di qualcuno* (v. 2.1.).

5.3. Već spomenutim talijanskim frazemom *lottare (difendersi) coi denti e con le unghie* (v. 2.5.) ostvaruje se preneseno (rubno) značenje leksema *unghia* 'dio prsta koji ima funkciju obrane'.

6. Frazemi sa somatizmom *dlan*

I u hrvatskome i talijanskome je jeziku prototipno značenje leksema *dlan* kao 'unutrašnje strane šake osim prstiju' u pozadinskoj slici frazema ove skupine.

6.1. Sljedećim hrvatskim primjerima u konzultiranim talijanskim rječnicima nisu potvrđeni talijanski frazemi koji bi se potpuno ili djelomično podudarali: *dok što bi dlanom (dlan o dlan) udario (pljesnuo)* značenja 'brzo, začas, odmah', *puhati u dlanove* 'ostati bez čega (posla)', *ravan kao dlan* 'potpuno ravan (gladak)', *vidjeti kao na dlanu* 'točno (jasno) vidjeti'. Prvi je frazem motiviran pokretom ruke kojim se pri pljesku dotiču dlanovi. Druga dva frazema u svojoj pozadinskoj slici imaju sliku otvorena dlana kao i primjeri: *ispruženog dlana* ('obilno davati') te *s ispruženim dlanom* ('davati milostinju komu').

6.2. Frazemu *imati na dlanu* koga, što 'biti siguran u uspjeh; imati na raspolaganju koga, što' nalazi se značenjski ekvivalent u talijanskome jeziku *avere sotto mano qualcosa* u čijoj pozadinskoj slici nije *dlan*, nego *ruka*.

6.3. Tradicijskim oblikom predviđanja budućnosti, gatanja, iščitavanja čega što je upisano na dlanu motivirani su frazemi *gledati u dlan* i *čitati s dlana* značenja 'proricati budućnost gledajući crte na dlanu'.

6.4. U talijanskome jeziku leksem *dlan* osim dijela tijela, tj. ruke može značiti i 'udaljenost između palca i malog prsta otvorene ruke', odnosno 'pe-

28 Inačica *pasti u nokte* komu u hrvatskome je jeziku danas arhaična.

dalj'. Oko toga značenja okupljeni su primjerice sljedeći frazemi: *restare con un palmo di naso* 'ne postići korist (rezultat); nemati nikakve koristi; ostati/ostajati bez čega', *con un palmo di lingua fuori* 'zapuhan od trčanja', <a> *palmo a palmo* (postepeno, malo-pomalo, savršeno)²⁹ i sl.

7. Frazemi sa somatizmom *lakat*

Lakat svojim prototipnim značenjem 'pregib, zglob ruke u kojem se zgla-ba nadlaktica s podlakticom' (Anić, 2006: 667; Zingarelli, 2000: 807) motivira značenje frazema obaju jezika.

7.1. *Lakat* je za razliku od prethodnih somatizama dio ruke kojim se ništa posebno ne može raditi. Stoga je upravo to moguća motivacija značenja frazema *uvaliti lakat komu* ('prevariti koga') i *laktom mjeriti* (*odmjeravati*) značenja 'neznalački (glupo) procjenjivati'.

7.2. Frazemima *imati dobre (jake) laktove* 'bezobzirno se probijati kroz život' i *upotrijebiti laktove* ('silom ostvarivati ciljeve') može se opisati osoba koja se bezobzirno probija kroz život, tj. ciljeve ostvaruje silom i ne birajući sredstva. Naime, značenje motivira slika položaja ruke savinute u laktu kojim se odupire, probija. Značenjem podudaran, a sastavnicama djelomično podudaran im je talijanski primjer *farsi avanti a forza di gomiti* u čijoj je pozadinskoj slici probijanje naprijed *snagom laktova*.

8. Frazemi sa somatizmom *rame*

Somatizam *rame* motivira pozadinsku sliku frazema ove skupine svojim prototipnim značenjem zajedničkim hrvatskom i talijanskom jeziku – 'dio tijela između vrata i nadlaktice' (Anić, 2006: 1279; Zingarelli, 2000: 1754). U talijanskom jeziku leksem *spalla* označava rame, a množina toga leksema *spalle* može se odnositi na *ramena*, ali u frazeološkome okruženju i na *leđa* (Zingarelli, 2000: 1754).

8.1. *Rame/ramena* znači dio tijela koji vizualno nosi vrat i glavu, što je motiviralo pozadinsku sliku primjerice sljedećih hrvatskih frazema *imati (nositi) glavu na ramenima* 'biti živ', *dok je glava na ramenu* komu 'dok tko živi, za života', *iznijeti glavu na ramenu* 'biti živ', *dati glavu s ramena* 'biti spreman žrtvovati i život, umrijeti, poginuti za koga'. *Glava* u navedenim primjerima jest metonimija za život s obzirom na to da predstavlja središte vitalnih funkcija tijela. Izrazom je prvomu hrvatskomu frazemu podudaran talijanski *avere la testa sulle spalle*, međutim značenje mu je različito – 'biti uravnotežena, razumna osoba'.

8.2. Značenje prijateljstva, zajedništva, potpore može se izraziti primjerice hrvatskim frazemima *rame uz rame* 'zajedno', *tapšati po ramenu* koga 'podržavati koga' te *rame za plakanje* 'utješitelj/utješiteljica; osoba spremna da

29 Tomu frazemu značenjski ekvivalent bio bi hrvatski frazem bez somatske sastavnice – *korak po korak*.

koga tješi (bodri); utjeha'. Primjeru *rame uz rame* značenjski je podudaran talijanski *gomito a gomito* koji motivira slika *lakta uz lakat*, dok je ekvivalent *ramenu za plakanje* talijanski *una spalla su cui piangere*. Frazem *tapšati po ramenu* koga motiviran je gestom kojom se rukom dodiruje, tapša čije rame kada tko želi pokazati komu da ga podupire i sl., npr.

Najlakše je okriviti druge za svoju nevolju i sam sebe tapšati po ramenu »kako sam jadan...«. (<http://www.alternativa-forum.com>, preuzeto 8. 12. 2010.).

Sastavnice *rame uz rame* u frazemu *stati/stajati rame uz rame* ne znače zajedništvo, nego ravnopravnost s kime jer se ostvaruje značenje 'postati/postajati ravan komu, usporediti se s kim'.

8.3. Za razliku od prethodnih primjera koji su opisivali prijateljski odnos prema komu, frazemi *pogledati/gledati preko ramena* koga, što ('pogledati/gledati prezirno koga') i *puhati preko ramena na* koga, što ('prezirno se prema komu odnositi') opisuju odnos podcjenjivanja *koga* ili *čega*. Motivirani su pokretom glave prema ramenima, tj. okretanja lica od koga ili čega čime se izražava nepoštivanje i nepridavanje važnosti, odnosno podcjenjivanje.

Gestom slijeganja ramenima kojom se pokazuje ravnodušnost, nedoumica i sl. motiviran je hrvatski frazem *slegnuti/slijegati ramenima* značenja 'biti ravnodušan, dvoumiti se i sl.' te njemu podudaran talijanski *alzare (crollare) le spalle*. Da je doista riječ o frazemu, tj. neslobodnoj vezi u kojoj su sastavnice desemantizirane, potvrđuju i primjeri:

Šok nakon tri smrti u jednom danu na prometnicama Gorskoga kotara. Dokad ćemo slijegati ramenima na smrt na cestama? (www.novolist.hr, preuzeto 10. 12. 2010.)

I roditelji, nemojte drugi put nemoćno slijegati ramenima, ako vidite da neki režim vašem djetetu ne odgovara, reagirajte. (<http://forum.roda.hr>, preuzeto 10. 12. 2010.)

Alla strana e irrispettosa domanda, l'arcivescovo crollò le spalle seccato e mormorò la sentenza: »Vulgus vult decipi, ergo decipiatur.« (<http://books.google.hr>, knjiga: Fumagalli, Giuseppe: Chi l'ha detto?, Hoepli, Milano, 06/1989, preuzeto 10. 12. 2010.)

8.4. Kao posebna podskupina izdvaja se velik broj talijanskih frazema sa sastavnicom *spalle* koja u frazemima može implicirati *leđa*. Tim su frazemima značenjski podudarni hrvatski frazemi sa sastavnicom *leđa* koja ne ulazi u dijelove ruke, ali je također somatizam i držimo da je relevantno navesti neke od tih primjera.

Talijanski frazem	Hrvatski frazem	Značenje
<i>parlare (dire, ridere) alle spalle (dietro le) spalle di qualcuno</i>	<i>govoriti (reći, smijati se) iza čijih leđa (za čijim leđima)</i>	'govoriti (reći, smijati se i dr.) protiv koga bez čijeg znanja, potajno, podmuklo'
<i>guardarsi le (alle) spalle coprirsi le spalla</i>	<i>čuvati svoja leđa</i>	'voditi računa o vlastitoj sigurnosti'

<i>vivere (mangiare i sl.) sulle/alle spalle di qualcuno</i>	<i>biti na čijim leđima</i>	'biti na teretu <i>komu</i> , živjeti o tuđem trošku'
<i>avere le spalle grosse; avere buone spalle</i>	<i>imati široka leđa</i>	'dobro podnositi fizičku i psihičku bol, biti izdržljiv'
<i>gettare qualcosa sulle spalle di qualcuno</i>	<i>staviti (natovariti, svaliti) što na čija leđa</i>	bacati (prebaciti) brigu, odgovornost na <i>koga</i>
<i>coprire le spalla a qualcuno</i>	<i>čuvati (osigurati, štiti) leđa komu</i>	'štiti <i>koga</i> od napada, zaštićivati <i>koga</i> '
<i>prendersi qualcosa sulle spalle</i>	<i>primiti (uzeti) na svoja leđa što</i>	'preuzeti neku brigu, odgovornost, teret'
<i>avere x anni sulle spalle</i>	<i>imati x (mного) godina na leđima</i>	'imati određen broj godina'
<i>voltare (girare) le spalle a qualcuno</i>	<i>okrenuti/okretati leđa komu, čemu</i>	'napustiti/napušati <i>koga</i> ; prekinuti/prekidati vezu s <i>kim</i> ; odustati/odustajati od <i>koga</i> '
<i>gettarsi qualcosa dietro le spalle</i>	<i>baciti za leđa koga, što</i>	'odbaciti; zanemariti; ne priznavati <i>koga, što</i> '

Većini navedenih frazema značenje je motivirano slikom ramena, tj. leđa kao dijela tijela koje može podnijeti određeni teret, ponajprije fizički, a metaforizacijom i psihički. Tako se u talijanskim primjerima *avere le spalle grosse* i *avere buone spalle* te hrvatskom *imati široka leđa* fizička jačina i veličina ramena, tj. leđa poistovjećuje sa psihičkom.

Frazemi *voltare le spalle a qualcuno* i *okrenuti/okretati leđa komu* motivirani su gestom okretanja ramena, tj. leđa kojom čovjek okreće lice od sugovornika i time pokazuje da više s njime ne želi komunicirati niti imati ikakav odnos.

9. (Ne)zamjenjivost holonima *ruka* i njegovih meronima u frazemima

Prethodnom je analizom potvrđena pretpostavka navedena u 1.3. da holonimi imaju širi opseg značenja od svojih meronima. Na tome se temelji njihov sinonimni odnos koji se ostvaruje i u više frazema analiziranih u ovome radu. U tim frazemima alterniraju holonim i njegov meronim, ali pritom ne dolazi do promjene značenja pa ih smatramo leksičkim inačicama istoga frazema.³⁰ Međutim, zamjena meronima njegovim holonimom nije moguća jer meronimi imaju konkretnije značenje i manji opseg značenja, što je potvrđeno i u prethodnim poglavljima. Tako primjerice meronim *dlan* nije u primjeru *ravan kao dlan* zamjenjiv svojim holonimom *ruka*.

30 Opća čvrstina strukture ne znači da su u svim frazemima sve sastavnice nezamjenjive. Može doći do zamjene jedne sastavnice drugom, ali da pri tome značenje ostane jednako. Takvi se frazemi smatraju frazemskim inačicama (Usp. Menac, 2007: 12–13).

9.1. Prvu podskupinu čine frazemi u kojima alternira holonim *ruka* i njegov meronim *šaka*:

pasti (dopasti) u ruke komu – *pasti (dopasti) u šake* komu;
biti (nalaziti se) u čijim rukama – *biti (nalaziti se) u čijim šakama*;
doći u (na) ruke komu – *doći u (na) šake* komu;
držati (imati) u rukama (ruci) koga, što – *držati (imati) u šakama (šaci) koga, što*;
ostati/ostajati praznih ruku – *ostati/ostajati praznih šaka*;
vratiti se praznih ruku – *vratiti se praznih šaka*;
pljunuti u ruke – *pljunuti u šake*;
propustiti/propuštati kroz ruke koga – *propustiti/propuštati kroz šake koga*.

Odnos sinonimičnosti u tim primjerima, odnosno zamjenjivost holonima meronimom moguća je jer se pod leksemom ruke može, uz ostalo, razumijevati i značenje šaka.

9.2. Holonim *ruka* i njegov meronim *dlan* alterniraju u primjerima:

pljunuti u ruke – *pljunuti u dlanove*;
svrbe ruke koga – *svrbe dlanovi koga*;
nositi na rukama koga – *nositi na dlanu koga*.

Može se uočiti da se značenje prionuti poslu tako može ostvariti trima inačicama – *pljunuti u ruke*, *pljunuti u šake*, *pljunuti u dlan* u kojima alterniraju ruka koja je holonim i šaci i dlanu, a šaka je pak holonim dlanu.

9.3. U posljednjoj podskupini riječ je o frazemskim inačicama u kojima alternira *ruka* i *prst* i(ili) *nokat*. Pri tome je ruka holonim i prstu i nokt, a prst holonim nokt. Riječ je o primjerima:

imati široke ruke – *imati široke prste*;
imati duge ruke – *imati duge prste* – *imati duge nokte*;
biti čistih ruku – *biti čistih prstiju*;
imati čiste ruke – *imati čiste prste*.

Važno je istaknuti da u talijanskome jeziku u analiziranim primjerima nije potvrđena alternacija navedenih holonima i meronima osim u jednome primjeru – *avere le mani lunghe, avere le unghie lunghe* u kojem alterniraju ruke i nokti kao u hrvatskome frazemu *imati duge ruke, imati duge nokte*.

Zaključak

Provedena kontrastivna analiza hrvatskih i talijanskih frazema kojima je sastavnica *ruka* i/ili jedan od njezinih meronima (*šaka, dlan, prst, nokat, lakat, rame*) pokazala je veliku strukturnu i semantičku podudarnost, ali i razlike između frazema tih dvaju jezika. Kao što je već u uvodu naglašeno, *ruka* ima izrazito antropomorfnu ulogu i simboliku u jeziku, što se ogleda i u velikom broju mogućih leksičkih značenja. Provedena analiza dokazala je da se osnovno prototipno i prenesena (rubna) značenja *ruke* i njezinih dijelova ostvaruju u

velikom broju frazema, odnosno da su utjecala na formiranje pozadinske slike i frazeološkoga značenja. Pri tome je zabilježena velika podudarnost leksičkih značenja u oba jezika, kao i frazema u kojima se ostvaruju, što je naravno posljedica toga da je uloga ruke, kao i ostalih dijelova tijela, svojevrsna univerzalija. Stoga bi se te podudarnosti mogle očekivati i u drugim europskim jezicima. Međutim, potvrđene su i strukturne i semantičke razlike hrvatskih i talijanskih frazema, što je, kao i uvijek kada je riječ o frazeologiji, posljedica nacionalne i kulturalne posebnosti. Osobito se to odnosi na frazeme gestovnoga podrijetla jer ne znače sve geste u svim kulturama isto, a neke se i ne koriste. Također se može potvrditi teza da većina frazema kojima je sastavnica *ruka* i/ili njezini meronimi ne predstavlja *mrtve metafore* jer ih govornici razumiju zahvaljujući aktualnim predodžbenim shemama i konceptualnim domenama.

Može se uočiti da se somatizam *ruka* javlja u velikom broju frazema obaju jezika, za razliku od svojih meronima koji se javljaju u mnogo manjem broju. Pri tome se vrlo često pod *rukom* razumijeva *šaka* u frazemima obaju jezika, a u talijanskom jeziku ostvaruje se sinonimno značenje leksema *mano* i *braccio*.

Jedan od ciljeva ovoga istraživanja bilo je utvrditi odnose holonimije i meronimije, odnosno (ne)mogućnosti zamjene holonima i meronima u frazemima. Provedena analiza pokazala je velike mogućnosti zamjene holonima meronimom koji tada ostvaruju sinonimski odnos, npr. holonima *ruka* meronimom *šaka* ili *dlan* ili *prsti*. Razlog tomu je široki opseg značenja leksema *ruka* za razliku od njegovih meronima. Stoga nije potvrđena zamjena nekoga od meronima holonimom *ruka*. Zbog te mogućnosti zamjene *ruke* njezinim dijelom, u hrvatskim je frazemima potvrđena pojava brojnih leksičkih inačica pa se isto značenje može ostvariti čak dvama ili trima inačicama istoga frazema, npr. *imati duge ruke* – *imati duge prste* – *imati duge nokte*. Analiza navedenih talijanskih frazema to nije potvrdila.

Ovim su se prilogom nastojale otvoriti i neke druge mogućnosti analize ne samo somatskih frazema nego i ostalih frazemskih slojeva. U analizu frazema treba uključiti prototipno značenje i prenesena (rubna) značenja frazemskih sastavnica jer oni uvelike motiviraju frazemsku pozadinsku sliku i frazeološko značenje. Nadalje, u hrvatskim frazeološkim istraživanjima o odnosu holonimije i meronimije nije dosad pisano. Stoga ovaj prilog može biti poticajan za daljnja istraživanja. Uzimanje u obzir holonimije i meronimije među frazemskim sastavnicama može redefinirati dosadašnje gledanje na frazemsku sinonimiju i na varijantnost frazema.

Literatura

- Cruse, D. A, *Lexical Semantics*, Cambridge University Press, London, 1997.
- Čermák, František, "Somatic Idioms Revisited", u: *EUROPHRAS '95, Europäische Phraseologie im Vergleich: Gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt*, Bochum, 1998, str. 109–119.
- De Boinod, Adam Jacot, *The meaning of Tingo and other extraordinary words from around the world*, Penguin Press, 2006.
- Dobrovol'skij, Dmitrij, "On cultural component in the semantic structure of idioms", u: *EUROPHRAS 297, Phraseology and Paremiology*, Bratislava, 1998, str. 55–62.
- Filipec, Josef – Čermák, František, "Frazeologie e idiomatiki", u: *Česká lexikologie*, ACADEMIA, Prag, 1985, str. 166–252.
- Fink, Željka, *Adjektivni frazeologizmi u ruskom i hrvatskom jeziku* (doktorska disertacija u rukopisu), Filozofski fakultet, Zagreb, 1994.
- Fink-Arsovski, Željka, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb, 2002.
- Gibbs, Raymond W. i dr., "Idiomaticity and Human Cognition", u: *Idioms: Structural and Psychological Perspectives* (ur. Everaert, M. i dr.), Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey, 1995, str. 97–117.
- Gibbs, Raymond W. i dr., "Metaphor in Idiom Comprehension", *Journal of Memory and Language*, 37, 1997, str. 141–154.
- Hrnjak, Anita, "Geste i mimika kao izvor frazeologije (na primjeru hrvatske frazeologije)", *Filologija*, 44, Zagreb, 2005, str. 29–50.
- Jernej, Josip, "Frazeologia in chiave contrastiva", *Studia romanica et anglica zagrabiensia* 1–2, sv. XXIII, Zagreb, 1978, str. 13–17.
- Jerolimov, Ivana, *Frazeološki izrazi leksičkog polja glave u talijanskom jeziku i njihovi ekvivalenti u hrvatskom* (magistarski rad u rukopisu), Filozofski fakultet, Zagreb, 2000.
- Jerolimov, Ivana, »Analiza frazema sa somatizmom bocca u talijansko-hrvatskom dvojezičnom rječniku«, *Filologija*, 36–37, Zagreb, 2001a, str. 247–261.
- Jerolimov, Ivana, »Frazemi sa somatskom sastavnicom na primjeru talijansko-hrvatske frazeologije«, *Suvremena lingvistika*, 51–52, Zagreb, 2001 b, str. 87–100.
- Keysar, Boaz – Bly, Bridget Martin, "Swimming against the current: Do idioms reflect conceptual structure?", *Journal of pragmatics*, 31, 1999, str. 1559–1578.
- Kovačević, Barbara, *Hrvatska somatska frazeologija* (doktorska disertacija u rukopisu), Filozofski fakultet, Zagreb, 2006.
- Kövecses, Zoltán – Szabó, Péter, "Idioms: A View from Cognitive Semantics", *Applied Linguistics* 17 (3), 1997, str. 326–355.
- Ladan, Tomislav, *Etymologicon – Tumač raznovrsnih pojmova*, Masmedia, Zagreb, 2006.
- Lakoff, George – Johnson, Mark, *Metaphors We Live By*, The University of Chicago Press, Chicago, London, 1980.
- Lakoff, George – Turner, Mark, *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*, The University of Chicago Press, Chicago, 1989.
- Mel'čuk, Igor, "Phrasemes in Language and Phraseology in Linguistics", u: *Idioms: Structural and Psychological Perspectives* (ur. Everaert, M. i dr.), Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey, 1995, str. 167–233.
- Menac, Antica, *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb, 2007.
- Omazić, Marija – Ferčec, Ivanka, »Metafora i metonimija – dio konceptualne motivacije u procesu razumijevanja frazema«, u: *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici* (ur. Stolac, D.; Ivanetić, N.; Pritchard, B.), Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Zagreb – Rijeka, 2001, str. 533–543.
- Opašić, Maja – Spicijarić, Nina, »Prilog kontrastivnoj analizi frazema sa sastavnicom boja u hrvatskome, talijanskome i njemačkome jeziku«, *Fluminensia*, god. 22, br. 1, 2010, str. 121–136.
- Raffaelli, Ida, *Značenje kroz vrijeme: Poglavlja iz dijakronijske semantike*, Disput, Zagreb, 2009.
- Samardžija, Marko, *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.

- Šarić, Ljiljana, »Antonimija i frazeologija« u: *Jezična norma i varijeteti* (ur. L. Badurina, B. Pritchard, D. Stolac), Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Zagreb – Rijeka, 1998, str. 545–550.
- Teliya, Veronika i dr., "Phraseology as a language of Culture: Its Role in the Representation of a Collective Mentality", u: *Phraseology. Theory, Analysis and Applications* (ur. Cowie, Anthony P.), Oxford University Press, Oxford, 2000, str. 55–75.
- Turk, Marija, »Naznake o podrijetlu frazema«, *Fluminensia*, god. 6, br. 1–2, 1994, str. 37–47.
- Turk, Marija – Opašić, Maja, »Supostavna raščlamba frazema«, *Fluminensia*, god. 20, br. 1, 2008, str. 19–31.
- Vajs, Nada – Žic-Fuchs, Milena, »Definicija i frazem u jednojezičnom rječniku«, *Filologija*, 30–31, Zagreb, 1998, str. 363–368.
- Vajs, Nada, »Metonimija i sinegdoha«, *Filologija* 35, Zagreb, 2000, str. 129–139.
- Velika biblijska konkordancija*, sv. 1. i 2., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.
- Žic-Fuchs, Milena, *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*, SOL, Zagreb, 1991.
- Žic-Fuchs, Milena, »Konvencionalne i pjesničke metafore«, *Filologija*, 20–21, Zagreb, 1992–1993, str. 585–593.
- Žic-Fuchs, Milena, »Semantičke i leksikografske definicije«, *Filologija*, 22–23, Zagreb, 1994, str. 275–279.

Rječnici:

- Anić, Vladimir, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 2006.
- Chevalier, Jean – Gheerbrant, Jean, *Rječnik simbola*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2007.
- Deanović, Mirko – Jernej, Josip, *Talijansko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
- Deanović, Mirko – Jernej, Josip, *Hrvatsko-talijanski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.
- Dizionari/Modi di dire (<http://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/M/mano.shtml>)
- Lapucci, Carlo, *Il dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, Garzanti, Firenze, 1993.
- Lapucci, Carlo, *Dizionario dei proverbi italiani*, Felice Le Monnier, Firenze, 2006.
- Matešić, Josip, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1982.
- Menac, Antica – Vučetić, Zorica, *Hrvatsko-talijanski frazeološki rječnik*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1996.
- Menac, Antica – Fink Arsovski, Željka – Venturin, Radomir, *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.
- Pittano, Giuseppe, *Frases fatte capo ha*, Zanichelli, Bologna, 1992.
- Rječnik hrvatskoga jezika* (ur. J. Šonje), Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga, Zagreb, 2000.
- Sabattini-Coletti, *Dizionario italiano*, 1997. (CD-ROM)
- Zingarelli, Nicola, *Vocabolario della lingua italiana*, Zanichelli, Bologna, 2000.

Izvori:

- Mrežni pretraživač Google
Hrvatska jezična riznica

Holonim hand and its Meronyms as components of Croatian and Italian phrasems

This paper gives a comparative analysis of one level of phrasemes in Croatian and Italian language – that whose components are parts of body *hand* and its parts. The level was chosen because the parts of body are probably the richest phraseological level in most languages. The aim of this paper was to determine in what amount has the possible basic and transferred meaning of the word *hand* and its parts (*fist, finger, palm, nail, elbow and shoulder*) influenced the meaning of the whole phraseme on one hand and the symbolism of an individual phraseme on another.

Thus, lexical meaning of each part of body was determined to show if they are realized in the phrasemes surrounding. The semantic phenomena of meronymy and holonymy on the examples of phrasemes are also discussed, (i.e. (im)possibility of their substitution in certain phrasemes).

The conducted analysis proved that basic and transferred meaning of the word *hand* and its parts are generated in a large number of phrasemes (i.e. they influenced the background image and the meaning of a certain phraseme). The large correspondence in lexical meaning in both languages and phrasemes are registered, which is, of course, a consequence of the fact that the role of *hand* and other body parts represents a kind of universality. Therefore, the correspondence could also be expected in other European languages. However, the structural and semantic differences between Croatian and Italian phrasemes are also registered which is, as always when it comes to the phraseology, the result of national and cultural particularities. That particularly applies to the phrasemes of gestural origin because it does not mean that all gestures in all cultures have the same meaning, and some are not even used.

There was a great possibility of replacement of holonyms by meronyms which then make synonymous pair, such as holonym *hand* by meronym *fist, palm or fingers...* This happens because of the wide range of meanings of the word *hand*, unlike his meronyms. Therefore, the replacement of some meronym by holonym *hand* has not been confirmed. Because of the possibility of replacement of the word *hand* by its parts, a great number of lexical variants have been confirmed in the Croatian phrasemes.

Ključne riječi: frazem, somatizam, holonim, meronim, pozadinska slika, kontrastivna analiza, hrvatski jezik, talijanski jezik

Key words: phraseme, somatism, phraseme background, holonym, meronym, contrastive analysis, Croatian language, Italian language